

اقبال زندآدینک
حیاتِ اقبال (بلوچی)

اقبال اکادمی پاکستان

اقبال زندآ دینک

(حیاتِ اقبال) بلوچی

مترجم
غوث بخش صابر
(تمویل کارکردگی)

اقبال اکادمی پاکستان

جملہ حقوق محفوظ ہیں

ناشر

محمد بخش سانگی

ناظم

اقبال اکادمی پاکستان

حکومت پاکستان

قویٰ تاریخ و ادبی ورثو دیشن

وزارت اطلاعات، نشریات، قویٰ تاریخ و ادبی ورث

چھٹی منزل، ایوان اقبال، لاہور

Tel: 92-42-36314510, 99203573

Fax: [+92-42] 36314496

Email: info@iap.gov.pk

Website: www.allamaiqbal.com

ISBN 978-969-416-482-3

طبع اول :	۲۰۱۸ء
تعداد :	۵۰۰
قیمت :	-/۱۰۰ اروپی
مطبع :	۳ راہ مریضی ڈالر آرٹ آئینڈ گرافس، لاہور

محل فروخت: ۱۱۶- میکلوڈ روڈ، لاہور، فون نمبر ۰۴۲۷۳۵۷۱۱۶

دراج نو دیر پاندیں پئت انت یک اچھیں برا قیں کپوتے بازیں جاناں پکڑ ان انت برے
برے ہنچو ش جہل ء ایر دنٹ بگوشے ڈگار ۽ بخت ء طالع ء جہہ جگ کدی چو شیں بُر ز بالادی ٿئے
گپت که چو استال ء آ زمان ۽ دیما گروشک وارت۔ چندی مردم آئی دست آ رگ ء دستاں
چست کفت که قابو ۽ بایت، ہر یکے گنوک یوان انت بلے کپوت کسی دست ء نہ ایت۔ شریں
دمان ۽ ساہتے گوست ناگت ء آئی چلے جت ء آ تک منی گث ء کپت۔ چ آ زمان ء تن گلز مین ء
گروشکے وارت جلو ہے ۽ دروشم گپت۔

شیخ نور محمد ء ہے واب دیست ۽ چھرست آئی وتنی دل ء ہے پیسہ ۽ سدکی ۽ گنج مارت کہ
خدا آ را چو شیں بچ دنٹ کہ پہ دین اسلام ۽ خدمت ء نامے درکاریت، ۽ بوت ہم ہنچش ۳ زی
قعدہ ۱۴۹۲ھ عیسوی ۽ لیکھ ۹ نومبر ۷۷ اپنگ ات جمعہ ۽ صباہ ء انگت باانگ ۽ گوانک تو ارشاہر
گران اتنا نت کر شیخ نور محمد منگی ۽ دوار جاہ ۽ کیج ۾ جمیر ۽ ہاد رغبی بشارت ء دروشم رست ۽ پیدا اور
بوت چک ۽ سری تو اجلہاں تالائیں باانگانی الہام ۽ ڈن مارگ نہ بوت ات۔ شیخ نور محمد را کہ
حال رست آ آ تک ہے آ زمال گوازیں تو ارجھ جاؤ کورت ء آئی نا محمد اقبال پر کت۔

شیخ نور محمد کشمیر ۽ سپرو پنڈ تانی چ او بادعات۔ گازی اورنگ زیب عالمگیر عنوبتیاں آئی یک
ہن پیغمبر کے ۽ اسلام قبول کت ہر یک پشتے ۽ یک نہ یک چو شیں الٰم ۽ بوتہ کہ آ آئی ایوکا گوں دل ء
راجو ڙیگنگ ایش ہم اچ ہاد لو داں یکے ات۔ پیریناں کہ کشمیر اشت گڑاں سیاکوٹ ء آ تک ج
مندد بوت انت، ایشانی پت شیخ محمد فیض ڪھڈیر گان ۽ میگ ۽ لوگے آ بادکت ۽ کشمیری شال ۽ حفناںی
بہاء نباد ۽ کار بنا کت۔ گندگ ۽ چوش کیت کہ آ ء آئی کستریں برات شیخ غلام محمد ہمید اں پیدا بولتگ
انت ہمید اں رست مزن بوت ۽ دوار جاہانی واهند بوت انت رندترے ۽ شیخ محمد فیض چوڑی گرانی
بازار ۽ لذت آ تک کر نوں اقبال بازار ۽ نامے پر انت یک گوئیں لوگے گپت ہماں تھا جہہ مندد

بوت انت تاں زندع گذ سراں ہمیداں چکیر انت آئی مرگ عردن شخ نور محمد ایمیشی رکنک ء یک دو
طبعتیں لوگے خود دکان په بھا گپت انت مجھے مندی عرا شہزاد اقبال ہے لوگ عرو دی بوت۔
مرزیں بان ع کس اس کسانیں کذک، روآ سانی نیمگ ع پاچ بود کیں در یگ، ہالگیں جیلی ء
یک کسانکیں چھلائی ع بٹگیں کٹھکانی تل ع زندگواز یگ ع کار پد ع مارکشت نی آدمی کیں فطری
سو بے په مردم اک کچو شیں کذک کانی ناپینگ ء چو شیں شدت کار مرز بیت کہ آپھر کہن نہ بیت۔
چو شیں کذک ء آئی چھ مند گوں وقی زندع جوڑم بنت کہ چھیگ ع مزن بو آن بنت مہر ع محبت ع ہر کترہ
یک نوکیں تجربتے بیت چوش مردم ع قب ع تھر تھریں تجربت ع مارکشت ع سماہ کنگ خ آہان ع دوت
ماں دوت جوڑ یگ ع تو ان بیدا بیت ہچو ش زندع ہے واک ع رابڑہ رسیت کہ چپ ع چا گرد ع
کاساس بی آدم ع دل ع بن تل ع چھکیر بوان ع روٹ۔ جہاں ع سواد، زندع سواد ع دروشم زوریت
اقبال یک ہچو شیں لوگے ع رزست نومن بوت کہ مرد وچی کیں نوبت ع لوگانی بدل ع ٹول ع تھے بوتہ
ہلکیں چھا ک ع چارکل ع بیدا بیو کیں درو شے کہ آئی تل ع یک خدا آبادیں تھے باطن ع شہار ہم
ماں اسات می نوبت ع نا چیں آسرات ع آ سو دیاں پہنک ہے لوگ ع چارکل ع اقبال ع چم پاچ
کت انت ایشی تھے مرزیں بان ع ڈک دلکیں خشاں ساز ٹکیں جھلی ع نیام ع پہ انکل ٹکیں بزیں ع
چمپو کیں شہار ع تران ع گام جتنا کہ پت ع گر کان گرند کعت ع مات ع دامن ع انباز ع گیش کعت
آئی چراگ ع روشنائی ع وا لگ بنا کت کہ چیز افی باطن ع گرو شک و دنت آہانی تل ع باطن ع پیچ
شانت بے ایشانی الی کیں اوہاں ع بر جاہ دار نت۔ چراگ ع روشنائی ع وا لک شریں تھے باطن ع
شہہ زانت بنت معنا ع در برت۔

شخ نور محمد دیدارے مردمے ات پہ وقی فیک ع دینی وا لگ زا لگ ع را سنجھے لیکھت گوں
سی الکوٹ ع گیشتریں ہندی عالمان دوستدارات اقبال کہ بسم اللہ ع عمر ع رست تھے آرامولا نا غلام
حسن ع گور ع بر ت ریثت مولانا ابو عبد اللہ غلام حسن شوالہ ع میست ع وانیں ات شخ نور محمد ع او داں
چ پیش ع روا آء بوتہ چھمیداں اقبال ع وا لگ بنا بوت دو ر ع رو ع چھ قرآن شریف ع وا لگ ع بندرات
بوت کم ع گیش تن کیں سالے ع ہے جہد بخزان بوت انت کہ یک روچے شہر ع نامی کیں دینی عالم

مولانا سید میر حسن ہمودا آٹک یک چکے عراہ ہمودا نندگ ۽ دیست کہ چ آئی دیم عشان مان ۽ بختاوری ۽ گروہنگ گندگ ۽ جستے کت، کئی پنج انت نوں کہی بوت پادا آٹک دیم پیش نور محمد ۽ شت دوئین چ پیش ۽ یک دگرے پچھ آر وک بوتگ انت مولانا ۽ زور پر دات ۽ سر پد کت کہ وقی قج ۽ دانگ ۽ تھنا تن مدرسہ ۽ مدار، پہ آئی نوکیں نوبت ۽ واگ ہم ملکی ۽ الی انت ہمید آئی اے واگ ہم دراکت کہ اقبال ۽ را آئی دلگو شداری ۽ بدن۔ تن چیز کے روچ شخ نور محمد ۽ انگر آنگر کت بلے وہدے کہ چ دوی نیمگ ۽ لوث ۽ را تو ان رسان بوت تہ اقبال ۽ رامیر حسن ۽ حوالہ لگ بوت کہ آئی درجاہ شخ نور محمد ۽ لوگ ڪش ۽ میر حسام الدین ۽ کوچ ۽ اساتذہ اقبال ۽ ایداں اردو، فارسی ۽ عربی واگ ہنا کت۔ سے سال گوست ہے درگت ۽ سید میر حسن ۽ اسکاچ مشن اسکول ۽ ہم دانگ بنا کت اقبال ۽ ہم ہمودا مان دات بلے کہنیں رپک وقی جاہ ۽ بر جاہ بوتگ انت کہ اسکول ۽ کہ واتر کت استاد ۽ حد ۽ کاتک میر حسن چہ ہاشمہ شاہیں استادانی یات گارے ات کہ آہانی زند ۽ مول ہے کیمین ات، واگ ۽ دانگ بلے ہے دانگ ایوک کتابانی تاک لیتینگ نہ بوتہ شریں نوبتاں استاد مرشد بوتگ انت میر حسن ۽ ہم پیچو ش کت آ چ درستیں اسلامی علم غزا نتاں شرسر پد ات۔ نوک نوبتیں علم ۽ سرا ہم گہیں چم پر دارے ات ابید چ پیشی لبرانک، معقولات، زبان زانی ۽ ریاضیات ۽ ہم چھین وصف ۽ وہندأت شاگردان ۽ دانگ ۽ درگت ۽ لیز انگی تبے شون داشت ات چومہ بیت کہ علم تھنا یا تانی تل ۽ بند بمانیت بلکن مارکشته ہم بداریت عربی، فارسی اردو ۽ پنجابی ۽ ہزارانی لیکھ ۽ شعر ۽ گپتاریات اتنت یک شعرے ۽ پچھ میگ ۽ دگہ چھین بے کساس شعر دپ گاں گت انت۔

مولانا ۽ دانگی چست ایری باز گیش بوتگ انت بلے انگت ہم چ واگ ۽ ہمروچی را پند ۽ گتنا نہ بوتے۔ حافظ قرق آن ہم بوتہ ۽ عاشقہ ہم، شاگردان آڑا شاہ صاحب ہے نام دا تگ ات۔ بنی آدمی سیادی ۽ باز خیالے داشت بیکاس مہربان، سادہ تب، قناعت دار، ۽ شریں وشیں تبے ۽ وہندأت آئی ہمروچی رپک بوتے کہ صح ۽ نماز واگ ۽ رند پرید ۽ شت دوست ۽ عازیزانی قبراء پا تھونت چہ او داں کہ کاتک شاگردان ۽ وقی رہچار دیست گڑاں آہانی سبق ۽ درونت اشکت انت

آہاں ۽ وائینگ گس ۽ واتری ۽ ھمائی کر دجا ری آت نوں کے اسکول ۽ روگ ۽ وہنگیک کا تک زوت زوت سبارگ گنگ ۽ رندا سکول ۽ وتا راسکت شاگرد ھم آئی کش ۽ گوں بوگ انت تیو گیں روچ اسکول ۽ وائینگ ییگه ۽ گوں شاگرد اوں ۾ جیگ ۽ گس ۽ واتر کت کہ تن شپ ۽ وہ دے ۽ وائینگ رو ان بو تہ اقبال ۽ را آئی باز دوست داشت و اقبال ھم پا استاد ۽ ندر ۽ قربان آت اقبال ۽ شرپاری ۽ جمیں دروشم ۽ ھما وصف کہ نبی چیئے ۽ گندگ ۽ کائینت اچ آہاں مزینیں لیکھے شاھ صاحب ۽ ھم نیادی ۽ علم در برگ ۽ کالے انت۔ سید میر حسن، سر سید عزمن منوگرے ات علی گڑھ ۽ جنز ۽ را پہ مسلماناں باز سیت مند مارتت آئی رٹن ۽ گرو شک ۽ اقبال عدل ۽ ھم پر سید عزمن مہراں جہ جت ہر چنت ۽ کہ لپتیں ہمراں تپا کی نہ بو تہ بلے ٻیشی جیگ ۽ ھم تن آخر ۽ ھر جاہ منگ۔ مسلماناں جی رلوگ ۽ ہدوکی و اقبال ۽ کسی چیزے بوگ بلے میر حسن ۽ سکین ۽ ہے ہدوکی ۽ را یک علمی غکار بندگی کشکے ۽ سرکت۔

اقبال زانت زانگ ۽ پازگی وصف ۽ چوتی ۽ ھرسیں چکاں قدر رے دیما تر ات چ در کسانی ۽ آئی تہا ہما گلری مارکشت ۽ جھبل نین کمال گندگ ۽ کا تک کہ مزینیں سن ۽ مردمانی تہا گندے کیت بلے آپ کتاب ۽ کرے نہ بو ت کہ چوش گنگ ۽ مردم ایوک ۽ ما زگی جو ٿئے بیت۔ زند ۽ حالین ۽ تجربت نہ ما زگاں بہ بدانت ۽ گریں ہون ۽ بھرے مہ بیت آڑا لیب ۽ گوازی ۽ ھم شوق ات چکانی ور ۽ لاڑوکی ھم کت، حاضر جواب ھم بو تہ۔ شخ نور محمد ۽ ہبے دستیں ہبرد بیت انت بلے مکل ھوکل نہ کت آئی زانت کہ گوں چوشیں چیزاں ٻھتی وسیادی ۽ ووت ماں و تی پیدا بیت کہ بیکاس الی ۽ ارزشیگ انت۔ برا انکہ اقبال ۽ کسانی گوں یک قدر تی پراہ پہننا تی ۽ انا گتی ٿب ۽ گوستگ ات۔

قدرت ات آڑا صوفی نئیں پت ۽ شہہ زانتیں اسٹادے بخششانگ ات کہ اچ ٻھیشی آئی زر ۽ عقل یک کشی بو تنت۔ ایش کر اقبال ۽ حد ۽ فکر ۽ مارکشت ۽ بے بد لیں ابا زانگنگ ۽ کائینت ایش پد پشت ۽ ہے کمال جھنگیر بو تہ۔ پت ۽ علی داد ۽ ھما حالینی کہ سہرا کنا کینت ۽ مارینت انت اسٹاد ۽ وائینگ ۽ سرنجی ۽ پیدا اور بوت انت۔

شانزدہ سال ۽ عمر ۽ اقبال ۽ ڈھمی ۽ چکاں سری درج ۽ سوب کت، تک ۽ وظیفہ گپت اسکا چ

مشن اسکول ۽ دوازدھی درجہ ۽ واک وانینگ ہم بنا بوگ انت پوائلک اقبال ۽ ایف اے واگ ۽
ڈکٹنگ روگ نہ کپگ آت۔ ایش ہما نوبت انت کہ آئی شاعری ۽ سرمجم ۽ بنادات بوگ آت۔
چونائی ۽ گوں شعر ۽ شاعری ۽ آئی نزیک سیادی چہ کسانیں عمر ۽ پیدا اور بوگ ات وہدے وہدے
وت ہم گپتارے پر بست ات بلے ہے باروا گراں سگین نہ بوتہ نہ آئی وقتی گپتار کے ۽ را
اٹکنا نینت انت نہیں کہ سوگھہ داشت انت۔ بیشۃ کت پدا درت دور دات انت بلے نوں شاعری
کنگ پا آئی تھنا میں ملکوئے نہ ات بلکن ارواد ۽ لوٹ ۽ ہدوکی بوگ ہے روچاں تو گیں
مزینیں سرڈ گار داغ ۽ نام ۽ گرند کنان ات۔ خاصیں جیے ۽ اردو زبان ۽ سرآ آئی مجس پتیں ۾ جگ ۽
مہربویگ ۽ کے ۽ ایرادہ گپت ہر کس ۽ میں ات اقبال ۽ ارا ہے تو ان در کار بوتہ پشا گردی ۽ داغ ۽
نام ۽ دسیدی بیشۃ کت روان دات کر قبول کنگ بوت بلے گش چین ۽ ہے کشال تن مزینیں
وہدے ۽ نہ منت۔ داغ گل گھیں اسٹادے ات۔ جیں ہندوستان ۽ اردو شاعری ۽ ہر چکس
دروشم کر بوگ آہنی ترا شگ ۽ قدر داتن ۽ داغ ۽ ند چہ ہر کس ۽ دیما تر بوتہ بلے ہے رنگ پا آئی ہم
نوکیں ہبرے بوتہ ہر چنٹت اکتن ہے بار گیگ ۽ اقبال ۽ گپتار ای چڈ گراں چینی سہرا نہ بوگ ات
بلے داغ ۽ چوتی بے میں دید ۽ مار گک کہ ہے گو ہراں ترا شگ نہ کرزیت ٻخچو گوکشت و تارا
چھوٹیت کاے گالان ۽ جھل ۾ رز ۽ چینیں جواز تے نیست انت بلے اقبال ۽ چوتی ہما نوبت ۽
کسانکیں شاعری ۽ ہم مدام پھر بست ہے حال داغ ۽ ہم بوتہ۔

اقبال ۽ سیر ہم ہے روچاں بوت۔ ۶۔ مئی ۱۸۹۳ء ۽ ہمی ۽ چکاس سوب ۽ حال رسگ ۽ اقبال
۽ سیر پاگ بوگ مندوک ات۔ جن چہ سیا لکوٹ ۽ دم پاگ برات ۽ سرگ پچگ ات۔

۱۸۹۵ء اقبال ۽ دوازدھی ۽ سوب کت پاگ لیشیں واگ ۽ لا ہور ۽ سربوت۔ ایداں
گورنمنٹ کانچ ۽ عربی اے ۽ درجہ ۽ انہاز کنان ہو ٹھیں عجہ مند بوت آئی پر ووت ۽ انگریزی، فلسو فی ۽
عربی ۽ ڈر برگ چین کت۔ انگریزی ۽ فلسو فی گورنمنٹ کانچ ۽ وتنے ۽ عربی واگ ۽ اور نیشل کانچ
۽ درجہ ۽ گوں کپت کہ اوداں مولاں فیش الحسن سہار پوری وڑیں بے در وریں اسٹادے وانینگ ۽
بوتہ۔ تن ہے روچاں اور نیشل کانچ ۽ گورنمنٹ کانچ ۽ باد گیر ۽ یک پہنانتے ۽ بر جاہ ات دوئیں کالجی

نیام چندی در ونماں گوں یکدی گرءَ ووت ماں وتنی کمک ہم شریداری بوان بوت۔

۱۸۹۸ اقبال ۽ بی اے سوب کت ۽ ایم اے فلسفی ۽ مان کپت ایداں پروفسر ڈبلیو

آر علڈ ۽ ہم نیادی رست کر آئی ۽ دیگر اقبال ۽ علی ۽ فکری زندگ رائیک گرفتاریں رُختے بخششات۔

۱۸۹۹ اے ایم اے فلسفی ۽ چکاس دات جملکھیں پنجاب ۽ سری پیشوںک بوت ہے

باریگ ۽ شاعری ۽ نیگ ۽ لگوش ہم گور بوتے بلے شعری مجلساں نہ شت نومبر ۱۸۹۹ یک بیگا ہے ۽

گوں لہتیں ہمتین سلطان حکیم امین الدین ۽ دوار جاہ ۽ یک شعری محلے ۽ ہمیدا دات کہ مزن مزینیں

ڈلگیں استاد ۽ شاگردانی مزینیں لیکھے جم بوتگ اشکنا کافی ہم مزینیں پھی ے بوت۔ اقبال ہر چنت ۽

کہ پہک ۽ نوکیں درو شئے ات آئی نام بنداقی شاعر انی ریسگ ۽ گواںک جت اش۔ آئی وتنی

دستونک ۽ وانگ بنا کت نوں کہ اے گال ۽ سربوت کہ

موتی سمجھ کے شان کریں نے جن لیے

قطرے جو تھے مرے عرقِ الفعال کے

بزاں قدرت ۽ گوں وتنی شان ۽ منی گپتاران ۽ گوہر ۽ قدر دات در چنت وہ دیکھ متنی لجیگ

بویگ ۽ حید ۽ ترمپ بوتگ انت۔

میرزا رشد گورگانی ۽ پڑھے جت ۽ بازی ۽ سہرا ڳلہ بنا کت۔ چہ ہمیدا اقبال ۽ چویک

شاعرے ۽ نام ورنی ۽ در شانت کہ شعری مجلساں آرزاپ منت لوٹگ بنا بوت ہے روچاں انجمن

حمایت اسلام ۽ گوں سرو سیادی پیدا بوت انت کہ تن آخر ۽ آئی راجی ۽ گھبودی مجلساں اقبال ۽ وتنی

گپتار اشکنا گیت انت ۽ گھمیں ندارہ شونداشت انت اقبال ۽ ناموری ۽ انجمن ۽ چندی کار ارزان

انت۔ کم ۽ کمتر پنجاب ۽ مسلمانانی دلاں راجی چارکل ۽ دینی مکوئی ۽ رُختن ۽ جہہ جت کہ ہے

ریسگ ۽ اقبال ۽ شاعری ۽ بینی کمیں کردارے شون داشت۔

۱۹۰۰ اے سوب کنگ ۽ رند ۱۳ مئی ۱۸۹۹ اور نیل کالج ۽ میکلوڈ عربک ریڈر ۽ منصب ۽

اقبال سربوت ہے سال ۽ آر علڈ ہم ادارکی پیسے ۽ کالج ۽ قائم مقام پرنسپل ۽ منصب ۽ رسنگ ات

اقبال وتنی ہے منصب ۽ چار سال اور نیل کالج ۽ گواز گیت انت البت نیا نوبت ۽ شش ماہ ۽

موکل گپت ۽ گورنمنٹ کالج ۽ انگریزی و ایتی آپ وتنی بُر ز بالا دیں واںگ زاگک ۽ کینڈا یا مریکہ

روگ ۽ واڳ دارات بلے آرلڈ ۽ راه شون پے مول ۽ انگستان ۽ جمنی ۽ ملک درچت انت
۱۹۰۳ء وہ یک آرلڈ انگستان ۽ واترکت اقبال ۽ آئی ہے دوری سکي ۽ تورت دل ۽ گوشتہ بال
بکھت انگستان ۽ سربھیت۔

اور نیٹھل کالج ۽ وقی وائیگی چار سالاں اقبال ۽ اسپس ۽ ارلی پلائی جائس ۽ واکر ۽
پولیٹیکل اکانوسی ۽ اردو ۽ رجا نک کت انت۔ شیخ عبدالکریم الجلی ۽ تو حید ۽ یکی ۽ فکر ۽
انگریزی ۽ یک شہگردیں بہشتا نکے بشق کت ۽ علم الاقتصاد عنام ۽ اردو زبان ۽ یک کسانیں
کتابے رو بندوات کے ۱۹۰۲ء چھاپ بوت اردو وقی سرحال اے چہ سری کتاباں یکے انت۔

اور نیٹھل کالج ۽ عربک ریڈر ۽ نوکری ۽ مد توام بوت آئی جون ۱۹۰۳ء گورنمنٹ کالج ۽
اسٹینٹ پروفیسر ۽ منصب دست آورت پیش آئی انگریزی و ایفیٹ ۾ ند ۽ فلسفی و انسنگ ۽ استاد
بوت ہے وائیگی کش تن ۱۹۰۵ء گرمگی موکل ۽ جنزیگ بوتہ چریشی رند دیم پ پورپ ۽ روگ ۽
سال ۽ موکل گپت۔ یک ستمبر ۱۹۰۵ء چلا ہو رہا سرگفت۔

ہے نوبتاں اقبال ۽ شاعری ۽ تل ۽ ہمیں چوشیں مارکھانی درانگاں بوت کہ اردو شاعری ۽
یک قدردار یں سہرہ یتگی وصے بوتگ چوش کہ فطرت نگاری، ہر چنت ۽ کہ اقبال ۽ نوبت ۽ ہے
قدرتی ۾ مدار ہاں شاعری ۽ یک جنز ہے بنا بوتگ آت بلے امش ہا شاعر انی جہد تھنا فطرت ۽
چم دیتیں پہناتاں بوتہ وہ یک اقبال ۽ بنداتی گپتاراں شری ۽ گندگ بیت کہ فطرت جھنا ڪیں چم
ویستے نہ انت بلکن زردو ۽ مازگانی مارکھانی شوندات انت ابید چریشی ہما نوبت ۽ دستوں کاں لچ ۽
پر بندان سیاسی فلسفی ۽ جمیں ہندوستان ۽ دو دانی تل ۽ تصوف ۽ عیم ہوں دراکھت ابید چریشی پ
چکاں پر بند بشق کرت قلبی شاعری ۽ رجا نک ہم پرتگ انت۔

اقبال چو ٿی ۽ بکھی ۽ جب جناب ۱۹۰۵ء کیبرن جعسربوت چہ آرلڈ ۽ سبب غرضی
کالج ۽ جاگہ گپت چوش کہ کالج ۽ پول گول کوکیں شہبہ زانت ۽ منصب داتگ پا آئی چہ ہمک
وانوکیں شاگروں ہوشل ۽ دارگ الٰہی نہ بوتگ گڑا آکے اپر تکال ہیں ۽ جہہ مدد بوت پ پیر شری ۽
اٹنومبر ۽ لکھن ۽ داخل بوت۔

سر عبد القادر ہم ہمید ان ات ہے بار گیک ء کیمبرج ۽ استادانی ریسگ ۽ وائست ہیڈلیک
نیگرث، وارڈ براؤن ۽ نکلسن وزریں نام دار غیر نامی کیں شہہ زانت بو تک انت گوں میک ٹیگرث ٿو
نکلسن ۽ اقبال ۽ زیک سیا دی غوش نیادی بو تک بلکن گوں نکلسن ۽ برابریں دوستی ہمیدانی بو ته بت
گوں ما یک ٹیگرث ۽ علمی بربالادی ۽ سکن ۽ دادھی ات که عمر ۽ آچا اقبال ۽ باز مزن ات البت گوں
نکلسن ۽ عمر ۽ چو شیں جہل بر زندہ بو ته۔

میک ٹیگرث ڙنٹی کار لج ۽ یہیگل فلسفی وایت ات دوت ہم انگلستان ۽ چہ مرنیں فلسو فاون
یکے بو تک وہ یکہ براؤن ۽ نکلسن عربی ۽ فارسی ۽ شہہ زانت بو تک انت۔ دیگر اروان نکلسن ۽
اقبال ۽ فارسی دستا ڪ ”اسرار“ خودی ۽ انگریزی ۽ رجا ٺک کت ہر چنت کا آاقبال ۽ راجوانیں
پیئے ۽ دوست نہ بو ته بلے چہ ہمیشی ۽ یورپ ۽ انگریزی و انوکیں شعری ۽ فکری الکھاں اقبال ۽ نام
توار ۽ گھیں کار پدالم ۽ ہبھج آرگ بو تک انت۔ چہ انگلستان ۽ واتری ۽ ہم تن چنت وہ گوں میک
ٹیگرث نکلسن ۽ اقبال ۽ کا گلد ۽ نمندی جاری بو تک انت۔

آر علڈ لندن یونیورسٹی ۽ عربی وانین ات گوں آئی ڏچار گیک ۽ اقبال الی ۽ کیمبرج لندن ۽
شت ۽ کاتک ۾ ہر دو ڈیس چست ایر ۽ چا آئی سوچ ۽ صلاح گپت ہمائی ۽ راہ شون ۽ اقبال ۽ میونخ ۽
یونیورسٹی ۽ پی اچ ڏی کنگ ۽ دوستی نام ۽ ہر جڑیش کنا یئن چہ کیمبرج ۽ عربی اے کنگ ۽ رند جولا ۽
۱۹۰۷ء ٻائیڈل برگ ۽ شت کہ جرمن زبان ۽ حمل پکن ٿو کہ میونخ یونیورسٹی ۽ پروتی پٹ پولی شہہ
نمیسی ۽ زبانی کیں چکاس ۽ تیاری ۽ پکن کہ آ ہے زبان ۽ بوت ات ہمید ای چار ماہ گواز یئن ٿو
نمیسی پٹ پول کہ چہ پیش ۽ جریدگ کرتگ یک زبانی چکا سے دات اچ ایشی ۽ پرشان مان سوئن
بوت ۲ نومبر ۱۹۰۷ء چہ میونخ یونیورسٹی ۽ ڈاکٹریٹ ۽ سند گپت کہ ۱۹۰۸ء ہے شہہ نمسی سری رند ۽
چہ لندن ۽ چھاپ ڦشتگ بوت کہ ہمیشی سرناگ آر علڈ ۽ نام ۽ بو تک۔

ڈاکٹریٹ ۽ دوست آرگ ۽ رند چہ جرمنی ۽ آئی پدالندن ۽ واتر کت ۽ بیر سری ۽ چکا سانی
تیاری ٻنا کت چن ٿو ماہان رند درستیں چکاس سرجم بوت انت۔ جولا ۽ ۱۹۰۸ء آس ڦشتگ بوت

آسوئین بوت اچ ایشی عرند آئی لندن ۽ گیش نداشت وطن ۽ واتر کنت۔

لندن ۽ وتنی دارگ ۽ روچاں اقبال ۽ تھر تھر میں سر جالان تران ۽ گشاں کمک ۽ چہر بنا کت
انت په درورے چوکہ اسلامی تصوف، یورپ ۽ بیدگ ۽ سراغ مسلمانانی اثرات، اسلامی استمان
واجہی، اسلام ۽ فن آدمی عقلی ۽ درگشی ۽ کچھ ہمیشائی کیے ہم بنشاں کمک دست نکلت۔

یک رندے ۽ آر نڈہ درا جیں موکلے ۽ شتگڑاں اقبال آئی جا گہہ ۽ لندن یونیورسٹی ۽ پہ
چنے ماہ عربی ۽ پروفیسرے منصب گپت۔

مئی ۱۹۰۸ء لندن ۽ کل ہند مسلم ایگ ۽ برٹش کمیٹی ۽ ٹکنیکیہی بوت تے یک دیوان ۽ محلے ۽ سید
امیر علی کمیٹی ۽ صدر چین کمگ بوت ۽ اقبال ۽ را کارندہ کمیٹی ۽ باسک ۽ نام پر کرت۔

انگلستان ۽ وتنی دارگ ۽ روچاں یک رندے ۽ آئی وتنی شاعری یلدے دیگ ۽ واہگ شونداشت
بلے آر نڈہ ۽ گھیں ہبل ۽ بیلی شخ عبدال قادر ۽ شور غسر پدی ۽ آئی وتنی ہے واہگ ڏلگ چار کرت
ہے بار گیگ ۽ آئی فارسی ۽ شعر پر بندگ ۽ پرگراں ڳینہ ۽ لگوش دات۔

یورپ ۽ دارگ ۽ روچاں اقبال ۽ دونی کیں خیال بدل بوان بوت انت اقبال وطنی قومیت
۽ وحدت الوجود ۽ نیگ ۽ بازی ۽ تب داشتگ ات نوں ہے تب پشت کنزگ ۽ نیگ ۽ عبد بوان
أت خاصیں ھیے ۽ وطنی قومیت ۽ خیالان ۽ آئی یکسر پشت جاناں کت کہ ایش په اسلامی ملت ۽
زیانی ۽ بیرانی ۽ کشک بوتہ۔

یورپ ۽ رسگ ۽ آئی قبلی رہیگ ۽ زندگی جنوکیں سیم ۽ خیال ٿچک ۽ سیل کاناں
کت انت چہ قبلی زندگ آپ چہر ہم اثر مند نہ یوتگ ات نہ یورپ ۽ روگ ۽ پیشتر نہ یورپ ۽ رسگ
۽ زندگ بلکن قبلی فکری، زندگانی، سیاسی غفوسوکی وازاری عتب ۽ چم چیر دیگ ۽ ابید آئی جہا گلگیریں
پیے مسلمانیں امت ۽ پیشی نو تانی روز بالادی عباہت ۽ فکر کمگ بنا کت۔ تن اے حد کہ آئی چم
دیما قبلی فکر ۽ رہیگ ۽ چیر اندر میں نزوری شری ۽ درابوت انت۔ کیمرج ۽ دارگ ۽ گذی روچاں
آئی یک دستو نکے پر بست کہ ہے درستیں مارکشان ۽ الہامی کیں زیمالاں بیان کت۔

سُنا دیا گوش منتظر کو مجاز کی خامشی نے آخر
 جو عہد صحرائیوں سے باندھا گیا تھا پھر استوار ہو گا
 نکل کے صحراء سے جس نے روما کی سلطنت کو اٹھ دیا تھا
 سن ہے یہ قدسیوں سے میں نے وہ شیر پھر ہوشیار ہو گا
 دیارِ مغرب کے رہنے والو! خدا کی بستی دکان نہیں ہے
 کھرا جسے تم سمجھ رہے ہو، وہ اب زرکم عیار ہو گا
 تمہاری تہذیب اپنے خبر سے آپ ہی خود گشی کرے گی
 جو شاخ نازک پہ آشیانہ بنے گا ناپاسیدار ہو گا
 خدا کے عاشق تو ہیں ہزاروں، بنوں میں پھرتے ہیں مارے مارے
 میں اُس کا بندہ بنوں گا جس کو خدا کے بندوں سے پیار ہو گا
 میں ظلمت شب میں لے کے نکلوں گا اپنے درماندہ کارروائی کو
 شر فشاں ہو گی آہ میری، نفسِ مرا شعلہ بار ہو گا

قومیت مارگ ۽ بابت ۽ اقبال ۽ رانوں پیش گپتاریں خیالاں چاگرد کر گلگت آت کر اے
 رنگلیں کجام ہم بخزرے مسلمانانی ملت ۽ بچہ آرغم دینی وجود ۽ پہنچنے کی ۽ زل رسمیوں بیت آئی ہے، ہبہ
 شری ۽ مارٹگ ات کہ اگر قومیت مارگ ۽ روعہ اسلامی یئیں ملک یا جہان ۽ اندر گر جلگھاں اگر ایش
 مسلمانانی دل ۽ جھگیر بیت تھے گوں ایمان ۽ شریداری ۽ بادگیر ۽ بندگ گرند کفت نندیت ۽ مسلمان
 مسلمان ۽ گردن جنگ ۽ جہہ جنت۔ ہم نوبت ۽ یک دستوں کے ۽ جہل ۽ دوگاں ہے مارکشت ۽
 شری ۽ شوندارگ ۽ آنت۔

زرا لاسارے جہاں سے اس کو عرب کے معمار نے بنایا
 بننا ہمارے حصائِ ملت کا اتحادِ وطن نہیں ہے
 کہاں کا آنا کہاں کا جانا، فریب ہے امتیاز عقلی
 نمود ہرشے میں ہے ہماری، کہیں ہمارا وطن نہیں ہے

تن ۱۹۰۹ءے آنکھ اقبال ۽ شاہ گانیں سرڈگار ۽ ملکی قومیت ۽ غیرہ ۽ مسلمان ۽ بکالانی یکوئی خیال ۽ یکبارگی و تاریچو شیفت درکرت۔

پورپ ۽ دارگ ۽ روچاں اقبال ۽ زردوخ ما زگاں جس جنوکیں ہے بدی ہبنا یک جوڑ ہیں خیال ۽ بدی نہ بوتگ بلکن یک لقدریے ۽ واک ہمیشہ قتل ۽ چیر بونہ۔ ہماں کہ ہر چیز ۽ رات ہنا علمی ۽ کتابی دروشم ۽ چارت ۽ گارنت آ اقبال ۽ ارواد ۽ پیدا ۽ یو کیں ہے آ شوب ۽ عنقا ۽ حد ۽ سربوت نہ کنت۔ چارگی ہبر ہے نہ انت کہ شاہ گانیں سرڈگار ۽ جلگہ ۽ جتا کیں اسلامی قومیت ۽ یہم ۽ خیال چہ درستاں پیش کئی ما زگاں آتگ آت۔ چارگی ایش انت کہ ہے یہم ۽ خیال ۽ کارمزی کئے ۽ شوندہ اشت سہرا کیں ہبرے کہ پاکستان ۽ جنزو ۽ تین پد پشت ۽ راد بیا داران ہے بار و امار کشت بوت ۽ گفت کہ جمیں ہندوستان ۽ مسلماناں و تی بخی جتا کیں پچھہ آ رع ڙن ۽ ہمیشی دست آ رگ ۽ سچ ۽ شریں ہدوکی اللہ تعالیٰ ۽ توفیق ۽ اقبال ۽ پیدا کنایتگ انت رندرے قاعد اعظم آنکھ سر آ تلگیں اصلیں کارہمائی ۽ درستاں سر جم بوت انت۔

بیرگ ۽ ہے بار گیک ۽ فارسی ۽ نیمگ ۽ آئی تب ۽ دتاریچی دات کر ایش خاصیں معنائے داریت ایش و دت سہرا کیں ہبرے انت کہ فارسی زبان ۽ قتل ۽ اردو ۽ دیم پد کی ۽ ہمار کشت، عقل ۽ جز ہانی ارزشت گیش انت ۽ اقبال ۽ شاعری بلکن آئی جند ۽ پچھہ آ رع ہے کیں بے دروریں و حصف سمجھا گون انتن گڑاں آئی فارسی زبان ۽ غلبہ ایک ۽ قدرت الی بوتگ کہ آ ہمیشی ۽ و تی تب ۽ درشان ۽ یک مرنیں و سیلے بکت البت ایش اقبال ۽ شاعری پچھہ آ رع ہبنا کیں سبے نہ انت ایش پژورا په مسلماناں آئی زردوخ در ھلگ ہم کارنگ ۽ بوتگ کہ آئی آ سر پیشر ۽ پاکستان پدا ایران ۽ آ شوب ۽ افغانستان ۽ غراہ ۽ شکل ۽ دیما آ تک مردوجی ما گوں یہسے غسد کی ۽ گوشت کیں کہ علاقہ ۽ فارسی شاعری کم ۽ کمتر ایشیا عن حد ۽ په مسلماناں یک تاریخی دور بیدگی ڙن ۽ متناگے بوتہ کہ آئی ملت پچھہ آ رع ۾ مارکشاپی دروشم دیگ ۽ یہمیں ارواہ ۽ درجے داریت۔

ہبر ۽ گوئذ گریگ ایش کہ واگ ۽ نوبت ۽ گوں واگ ۽ مجیگ ۽ شاعری ہم و تی کمال ۽ بالا دعے سر ٻویگ شونداریت۔

جو لائی ۱۹۰۸ء تاریخ ۶ شب ۶ دہلي عصر بوت سگت، نيلی په بیان و شات ۶ جو بوتگ
انت دیکی روچ ۶ ہتھیں سکنان ۶ ہمراہ کنان حضرت نظام الدین اولیا محبوب الہی ۶ درگاہ ۶ جم بوت
انت تیوگیں روح ہموداں گوازیت دیکم په بیگاہ ۶ غالب ۶ ہدیرہ ۶ ٹھٹ پاتھ کت۔

۷ جولائی ۱۹۰۸ء چاشت ۶ گاڑی ۶ لا ہور ۶ سر بوت ٹیش ۶ سرا گوں مرنیں گرم جوشی ۶
مہلوک ۶ بیا در شات کت، سگت ۶ بیلاں آئی شرف ۶ مرنیں دیوانے جم کت کہ ۶ ہمیشی ۶ تھا بہر
زورگ ۶ رند پر بیگاہ ۶ گاڑی ۶ دیکم په سیال کوٹ ۶ سر گپت۔ ایداں ہم بہر باریں مہلوک پا آئی چم راہاں
بوتگ انت۔ پت، مسٹریں برات، دگہ دوست غسیاد جم بوتگ انت ہار ۶ کنڈھی پوشائیگ چ ٹیش
۶ در کپتگ انت دیکم په دوار جاہ ۶ راہ گپت انت کر ایداں آئی دل دوستیں مات راہ چار بوتے۔

اگست ۱۹۰۸ء اقبال لا ہور ۶ آنک مانے کے ۶ رند چیف کورٹ پنجاب ۶ وکالت بنا کت
ہے روزگاہ ۶ ہتھیں روچ گوست انت کر ایکم اے اوکانج علی گڑھ پیلسونی ۶ گورنمنٹ کانچ لا ہور ۶
تاریخ ۶ پروفسر ۶ پیٹکش کت بلے اقبال ۶ پروت ۶ وکالت شرتر لیکھت چ ہے درس جاہاں پہل
لوٹ۔ البت رند ترے ۶ حکومت پنجاب ۶ دس بندی ۶ بازیں لوٹاں چ ۱۹۱۰ء ایکی ۶ گورنمنٹ کانچ
لا ہور ۶ ادارکی پیسے ۶ فلسونی وائیگ بنا کت بلے ۶ ہمیشی پیگ ۶ وکالت ہم کنان کت بوان بوان
بازیں گل ۶ انجمناں دست گئی لیش یوتنت۔

۱۸ مارچ ۱۹۱۰ حیدر آباد کن ۶ نیمگ ۶ سر گپت اوداں اقبال ۶ دیکم دوست مولا ناگرامی
چ پیش ۶ سازی ات ہے تر ۶ تاب ۶ سرا کبر حیدری ۶ مہاراجہ کش پرشاد ۶ گوں دوست ۶ دز باروی پیدا
یوتنت۔ چے حیدر آباد ۶ واتری ۶ اورنگ زیب عالمگیر ۶ گنبد ۶ زیارت ۶ حاطر ۶ اورنگ آباد ۶
داشت، دوروچ ہموداں گوازیت ۲۸ مارچ ۱۹۱۰ء لا ہور ۶ سر بوت ۶ پداوی ۶ ہمروپی چست ایرے
و لگوں گور کت۔ ۱۹۱۰ء علی گڑھ ۶ تر ۶ تاب ۶ ٹشت شرپی بادگیر ۶ The Muslim Community - A Sociological Study
گشاںک ۶ رامولا ناظفر علی خان ۶ ملت بیضا پر ایک عمرانی نظر ۶ نام ۶ اردو ۶
رجاںک کت ہے گشاںک ہندوستان ۶ مسلمانانی عاقبت ۶ چم گند ۶ بازار ۶ فیگ انت اسٹارڈی ۶

وکالت ء راہم اوکنگ برگ سکی ء گراں کپک ع بوتہ نیٹ ۱۳ دسمبر ۱۹۱۰ء چہ گورنمنٹ کالج ء استھنی دات بلے یک نہ یک جیسے ء گوں کالج عوتوی سرو سیادی بر جاہ داشت انت یکیں گورنمنٹ کالج ء چہ کہ پنجاب ء شاہ گانمیں سرڈاگار ع دگہ بازیں درس جاہاں اقبال ع سیادی ء شریداری پیدا یوگنک آت۔ پنجاب، علی گڑھ، الہ آباد، ناگور غڈبیلی یونیورسٹی ع چکاس شہر زانت بوتا بیدر چایشان بیت العلوم حیدر آباد کن ع ہم تاریخ اسلام ع چکاس بر نامہ جوڑیت انت، برے برے زبانی چکاس گریگ ع علی گڑھ، الہ آباد مٹا گپور ع ہم روآ یوگنک چکاس شہر زانت ع منصب ء یک بدلتہ یوکیں دودے و تیگ کرنگ ات کہ دوستریں عازیزے بہ بیت ہم پ سفارت ء در گہہ بند داشتگ ات۔

۲۱ مارچ ۱۹۱۰ء پنجاب یونیورسٹی ع فیونا مینگ بوت دیکٹر اروال جتا جائیں وہاں اور عظیل اینڈ آر ٹس فیکٹری سیٹ سمنڈ یکیت ع باسک ہم بوتہ ۱۹۱۹ء اور فیکٹری ع ڈین جوڑی بوت۔ ۱۹۲۳ء یونیورسٹی ع وائیگنی کو نسل ع باسک رستگ ہے سال ع پروفیسر شپ کمیٹی ع تہاں زورگ بوت چوتنی گانجیں دزگی آن ناعلاج بوت چہ وائیگنی کو نسل ء استھنی دات بلے یونیورسٹی ع وائس چانسلر سرجان مینارڈ ء استھنی منظور نہ کرت چاہی نیگ ء استھنکیاں زور پر دیگ بوت کہ اقبال ع پہاڑوی اسٹھنی پدازرت ہے درگت ء پنجاب ٹیکسٹ بوڑ کمیٹی ع باسک ہم بوتہ پہ دھی درجہ ع والوکاں فارسی ء یک وائیگنی کتاب بے ”آئینہ عجم“، رو بند دات کے ۱۹۲۷ء چھاپ بوت چیلی ع پیشتر ٹیکٹھی ششمی، پتمنی ٹیکٹھی ع حکیم احمد شجاع ع ہمراہ داری اردوء کورس عنانم ء وائیگنی کتاب رو بند داتگ انت۔

بزاں تن ۱۹۳۲ء اقبال پ کار پداں گوں پنجاب یونیورسٹی ع ہمارا یوگنک۔ قسمی قرن ع سری دھک ع پنجاب ع مسلمانانی آبادی ء یک او شتے آتگ ات پا گوشگ ع مسلمانانی نیام دو سیاسی میں لک است یوگنک انت بلے دو میں مسلمانانی ھیں رہیدگی، سیاسی ء زندمانی سر پداں در آمد یوگنک انت اچ ہمیشان یکے ع سروکی سر محمد شفیع ع ہنگ ع بوتہ دو میں گل سرفصل حسین ع دمب ع بوتہ دسمبر ۱۹۰۰ء کل ہند مسلم لیگ ع کراچی ع یک پچی دیوانے لوٹت سر محمد شفیع سرفصل حسین ہم گوں وتنی پلہ مرزا کنوکاں آسک ہیں بوت انت۔ گیشیگ بوت کہ ماں پنجاب ع صوبائی مسلم لیگ پچھ آروک کنائیگ بہ بیت ہے گیش گیوار ع سر دم دستی کار بوت میاں شاہ دین ع صدر ع منصب رست ء سر محمد

شفع حزن کاردار کرت سرفضل حسین یک چیئے عچ آئی رسست جتابوت اقبال ۽ گوں ہئے درستیں سروکاں دوستی ۽ وشنیادی بوتگ لئے سیاست ۽ جہداں آئی و تاروت یک نیمگ ۽ یک کش داشت۔ تن ۱۹۱۱ء ہندوستان ۽ جمیں مسلمانیں سروکاں سید عزما کشت ۽ انگریزی حکومت ۽ وفاداری ع پیر ک بالا داشت بلے ۱۹۱۲ء کہ جاوارال یک کرودے ۽ روان ات اناگت ۽ حالت چبی بوت انت مسلمان سیاست زانت بگال ۽ بہروبا گنگ ۽ حق ۽ بوتگ انت انگریزانی واہک ہم ۽ خوش ات بلے بکال ہئے منصوبہ ۽ سکیں بدواہ بوتگ انت وہ کیم آہاں چپت چوپ عراہ گپت گڑاں انگریز ۽ حکومت ۽ سلاہ دور دات انت بگال ۽ بہروبا گنگ بوت ہے پر چنڈ ۽ مسلمانیں سروکانی چم پاچ کنا یکنیت انت ۽ آہانی گوٹلیں نوبت ۽ فکر ع رکھینگ ۽ جہنا سر کار ۽ وفاداری آہانی دیم ۽ سہرا بوت نوں آہاں مارت کوئی تویی ۽ سیاسی سکیں زند ۽ رکھینگ ۽ جہنا سر کار ۽ وفاداری ۽ ہمگر تجھ بولیگ وحی نہ انت یا انگریزانی جوڑ کر تگنیں وستوری اختیارانی دیما دارگ کھوتے نہ انت بلکن بے معنا انت، قوے مولا نا شفی بگال ۽ بہروبا گنگ ۽ ردنگ مسلمانانی دپ دیم ۽ چوشیں زورا کیں چمانٹے ۽ ڈوڈ ۽ انت کہ آہانی دیے چہر دیائیتگ۔

برگال ۽ بہروبا گنگ ردنگ ۽ کہ جارشناک بوت یک فروری ۱۹۱۲ء موچی دروازگ لاهور ع مسلمانان یک گلگ شونی چھی ۽ کت کہ اقبال، ہم ایشی تھا گون بوتگ تران گنوکاں سکیں پر جمزہ ۽ پر جو شیں گشا نک دات انت اقبال ۽ واری رسست آپ تران کنگ ۽ پاد آ تک گڑاں مسلمانان مارشناک کہ آہانی گوٹلیں شان ع مرزاہ ع روزیں گنبد تران انت۔

مسلمانان ۽ پرتوی ۽ دوست دست پاد جنگی انت بکالان ۽ تنه درگت ۽ ہر چیزے کہ رستگ جہنا آہانی چہد ۽ برکت ۽ اسلام ۽ تاریخ ۽ جمضا نک بدے ات۔ آپ شونداریت۔ عرب ۽ گلز میں ۽ یورپ ۽ عبادگیر بندوکاں آڑابیکاریں سنگے عنام دیان ۽ چوش گوشناک ات کہ ہئے سنگ ۽ سراحدیں بادگیرے ۽ بن حشت ایرکت نہ بیت ایشیاء ۽ یورپ ۽ قوم ۽ چہ عرباں بدر بر تبلے عرباں وہ کیم سارکت ۽ وقی وک ۽ وکس کاربست تد ہئے سنگ جہاں ۽ زند بود ۽ جنیں بادگیر ۽ دروشم گپت ۽ خدا ۽ سوکنڈ ارومہائیں مزن مریں با دشا ۽ عربانی آر ۽ دیم داشت نہ کت ایش انت ہما قوم ۽ جاود کوئی تب ع توان ۽ جہ جھے جتے۔

چہ ہے گشائیک ۽ جم ۽ عدم پر ساہت بے پہناتیں جم ۽ جو شی ۽ جہہ جت کر ہے جم ۽ جو شی پر
وئی قوم ۽ زندگیں پہچ آرے درکاریں یک پر معا کیں تو انے عبدال بوت کہ تنے دمان ۽ گٹ ۽
بندات بلے دیما جنز ان آڑا پراہ پہناتی رست۔

ایش راستے کر مسلمانی لہسیں الکھاں آگاہی ۽ گروشک ۽ شہم وارٹک ات بلے ہے
آگاہی ۽ بُجھا چہ یکدگر ۽ گتا کیں کسان کسانیں جزیرہاں بہرأت پتا کیں ملی سروکی آہان ۽
نصیب نہ بوتگ ات ہمیشی آسرء مسلمانی تھا جیں ھند ۽ قومیت عتب تاب پیدا بیوان ات۔ مسلم
لیگ ۽ ہندو ڪالگر لیں ۽ دیوان کر پکر بیوان بوتگ انت تنے وہ دعاء اقبال چہ کار مرزیں سیاست ۽ دیر
ات بلے اسلامی کیں قومیت ۽ ہے دو دعو ۽ ستور ۽ گوں پورا کیں تو ان ۽ بر جاہ ات کہ آئی چم دیم ۽
انگلستان ۽ دارگ ۽ روچاں شون گپتگ ات۔

چہ پورپ ۽ او اتری ۽ عن ۱۹۱۲ ۽ نوبت ۽ اقبال ۽ بنی کیں گلگر گروشک ۽ سرمجمی ۽ عہد ات۔
۹ نومبر ۱۹۱۳ ۽ اقبال ۽ مکہمین مات خدا ۽ وقی مال کت اقبال ۽ زند ۽ ہے غم چ درستاں مرنیں
غے بوتھات ۽ چ کوڑو ۽ رُو گ ۽ ہجگ ۽ آئی زند ۽ یک دروشہ سر نیاتک۔ اکبرالہ آبادی ۽ یک
تاریخی چار بندے روائی دات کہ مات ۽ قبر ۽ کندہ ۽ چپان کنگ بوت۔

مادر مرحومہ اقبال رفت

سونے جنت زیں جہاں بے ثبات

گفت اکبر بادل پور دود غم

”رحلت مرحومہ“ تاریخ وفات

۱۳۳۳ ہجری

ہم درگت ۽ اقبال ۽ ماشاہگانیں موٹک بیشیتہ کت کل آئی سر حال انت ”ہماری میں مادر عیاتہ“
۱۹۱۵ ۽ میانچی روچاں اسرار خوری چھاپ بوت وہ یکہ رموزیں خودی ۽
گذسر جم بوت اقبال ۽ خودی بزاں وت پہچ آرے مارکش ہے چار بندی تل ۽ سر جمیں
درشان ۽ گھیں تب ۽ دیما آتک لہسیں نک ۽ بولکاں چیزے بدگانی ہم پیدا بیوان انت بلے تاریخ
آہانی درچارہ کت چہ ہے دو کیں پر بندیاں مسلمانی یک مرنیں چہے ۽ مارکھانی تب بدیں بوت

انت۔

نامی میں شہہ در برڈا کمز نکلسن ۽ اسرار خودی (وت پچھ آر) ۽ انگریزی ۽ رجات کت کت کر آ ۱۹۲۰ء چلن دن ۽ چھاپ بوت اچ ہے رجا نک ۽ شنگ ۽ چندی قبلي شہو یسال چار بند ۽ سرا جھشا نک دات۔ نامی میں امریکہ ۽ شہو میں ۽ شرگدار ہر برث ریڈ ۽ بنشتا نک نیوا یچ ۽ چھاپ کت آئی اقبال ۽ دیم پدیکی گوں امریکہ ۽ فلسف شاعر والٹ ٹھین ۽ کنان بنشتہ کت کر ہے پر بند ۽ ہندوستان ۽ مسلمانیں ورنہ انی خیالاں یکے قیامے چھر بیٹگ۔ یک ہندی مسلمانے ۽ تاں اے حد ۽ بنشتہ کر گت کہ اقبال مئے نیام ۽ مسیحابوان پیدا اور بونگ کہ آئی مرد گیں جو ناں تازگ ۽ سجلیں زند ۽ چو لے پا کر گت اقبال ۽ عقائد چھر آری ۽ علم ۽ چرکر ۽ مارکھانی تہرہ اس ایمان ۽ یکوئی پیدا کر گت ۽ یک چوشیں شہہ زانت ۽ کمال کہ وہ دے ۽ پہ در سجاہانی وانوکاں چار کلے ات یک جہانے ۽ راجہا گلگیریں کلو سر کر گت ۽ پیچ شانگ چھر جہان ۽ دیما ایری کر گت ہے سبب انت کہ اقبال اء کا میں نی آدم ۽ خیالانی راستی ۽ سر کر گت ۽ چھر نٹشے ۽ باج رہ گت ۽ چ آئی رژن ۽ گیشیں حالینے ۽ شوندار شنگ۔

لورپ ۽ جہا گلگیریں جنگ بنابونگ ات، ہمیشی گروہنگ ہندوستان ۽ ہم پیدا اور باؤں بوت انت انگریز ۽ حکومت ۽ را پک غراہ چ سک ۽ سکتر باؤں بوت انت کہ جنگ ۽ پلاس بونگ ۽ مرد ہم بر جاہ بونگ انت انگریزی حکومت ۽ دیم دارگ ۽ جنمن ٿرندگرداں بونگ انت۔

۱۱۳ پریل ۱۹۱۹ء امر تر ۽ شہر جیلانوالہ باع ۽ یک گلگ شونی میڑھ ۾ چھی یے بوت عہد ۽ بنا میں جzel ڏاڑ ۽ مہلوک ۽ را چپ چاگرد گران ۽ کورکائی تیر گواری کنا نینت کہ صدائی لیکھ ۽ مردم مرگ ۽ آماج بوت انت ہر پخت ۽ کہ ہے روچاں اقبال گس نیادی ۽ ٹل ۽ آت بلے چ ہے ویں ۽ گرندتن آئی ۽ سربوت آئی مرگ ۽ آماج بیوکانی یات ۽ اے گال پر بست انت۔

ہر زائر چمن سے یہ کہتی ہے خاک پاک

غافل نہ رہ جہان میں گردوں کی چال سے

سینچا گیا ہے خون شہیداں سے اس کا تھم

تو آنسوؤں کا بغل نہ کر اس نہال سے

عبد الجید سالک وقی کتاب فکر اقبال ۽ بنشتہ کت۔

نوں تیوگیں ملک مہذب عالمت ع بالا لگگ شوئی ع بدواهی ع حمر چوش جوڑ بوان ات مسلمانانی دل ع
جلیا نوالہ با غم خواب ع تھا ظلم ع ناشری ع گیشتر مپ تر کی ع پروش درگ ع لکھ ات کہ چ آئی
سبب ع خطر بوتے کہ آل عثمان ع شرک راج ع آزاتی ع دوت و اجہنی حاکمی تھا ہور بیت۔ چیا کہ
اگر یزدی گوار خلافت اسلامی ع چپ چاگرد چہرہ درگ ع اتنت۔

ہے سال ع تمبر ع ماہ ع مولانا محمد علی جو ہر ع چار سالانی نظر بندی کوٹھنگ ات ع کل ہند اسلامی
کا فرنس ع نامی کیں لگگ شوئی مچی ع مرما گاہ ع بہر ز درگ ع لکھنؤ ع سر بونگ ات کہ ہمیشی گیش
گیواری خلافت کا فرنس ع راد رو شم رستگ ات خلافت کا فرنس ع صورت رسگ ع مسلمانان مزین
اویت دل ع بونگ اتنت بلے شوئی ع بچار کہ دیما گام جنان ع ہے کا فرنس ع گوں کا اگر لیں ع یکوئی
کست ع آئی سر دکاں گاندھی ع را تو سر کر دگ من ات۔ اقبال صوبائی خلافت کمیٹی ع باسک ات
بلے حالانکی چوشیں بدی ع سبب ع گوں خلافت ع سر کر دکاں آئی زورا کیں تاؤشی پیدا بوت ات،
ناوشی ع دو سبب بونگ ات۔

سری ایش کہ اقبال ہے ہب ع حق ع نہ ات کہ خلافت ع کل انگلستان ع بروت آئی ایشرا
اگر یزد پنڈ لیکھنگ ات۔

دوی ایش کہ گوں بکالاں گوں کپان بے کمک کاری ع بخیر ع را پہ مسلمان ز لے لیکھنگ چیا کہ
کجام یک مٹکیں ہندو مسلمان عہد و قرار ع ابید تھنا پہ اگر یزد شنی ع عشریداری پنڈاں جیسیں قومیت
ع بے سچیں لیکا مسلمانانی جنا کیں قدر ع گار کوت۔

ہے ناپتا کی وہ دیکہ تکیت انت نہ اقبال چ صوبائی کمیٹی ع یک رکز بوت اقبال ع دید ع
مارنگ ات کہ دوت عثمانی خلافت ع آکبت بے سچ ات باکد کہ مسلمانانی یکوئی ع ہن حشت ایشی
بدل ع کجام دگہ دودے ع سر ع بہ بنت۔

۱۶ اپریل ۱۹۲۲ ع انجمن حمایت الاسلام ع سالینی مچی ع اقبال ع وقت در اجیں پر بندے
”حضر راہ“ اُنکھنا نیت و اجع عبد الحمید سالک ہمودع ساڑی ات۔ آنہتہ کوت۔

یکے واہے پر بندے اقبال ع شعری مارٹھت ع در تکلیں تب ع محل میلوں گروہنگ ع در شم گپت
ع یک یک گاں ع اشکنگ ع چین تب ع زانت ع وہند چنڈگ ع اتنت۔ دوی ہمیشی تل ع علامہ

اقبال ء منیں جنگ ء ریگ ء سوب مندیں قومانی چپ بدی آہانی شیطانی سیاست، زرواری ء درود پوریات گرانی چسرگ، اسلامی چہاں، خاصیں جیئے ء عثمانی خرکانی بے دست پادی ء اڑ مندیں، گراں گوہریں چھٹاکے داتگ۔ غہے درحق ء اوپادگی قومیت غہون رنگ عینی ء سرعاباپوریں ڈھک جنگ۔

اقبال ء تیویں شاعری ء سرافحت ء کوش تالان انت آئی وقی ہم ہے حال ات آئی بیلویں
چھبیس آرے اگہ کجام یک لقبے بوت کنت تہ انت "عاشق رسول صلی اللہ علیہ وسلم" چیک شہارے ء
ہے ڈس ریست کہ آرے رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ء پاکیں درگہ ء یک گھیں قدرے رستے۔

جنوری ۱۹۲۰ء کجام روپے ات آرے یک نمندی یے رست کہ نمندی بیشہ کنوک ء نام غڈس
نشان مان نہ بوتگ۔ بیشہ کرتگ ات کہ نبی کرم صلی اللہ علیہ وسلم عوربارع تی یک خاصیں جاگہے
انت کہ ترا انگت ہمیشی خبر نیست اگر تو پلان وظیفہ و انان بنے گراں ترا ہمیشی ڈس ریست ہما وظیفہ
ہم نمندی عہتا گون ات چوٹ کہ نمندی بیشہ کنوک ء وقی نام بیشہ نہ کرتگ ات پوانک اقبال ء ایشرا
کسی چرک لیکھت غہے بشارت ء نیمگ ء دلگوش نہ دات۔ تن لہتیں روچاں ہما نمندی ہموداں
کپوک ات پدا انگرا آنگر گار بوت انگت چار ماہ نہ گوئتگ ات کہ یک بازجھیں جاورے دیما آتک
کہ اقبال ء وقی پہ اسرار میں پت ء چوٹ بیشہ گت۔

پیری کیں ہمیرے انت کہ چہ کشمیر ء یک پیرزادے گے پکنی گندہ نندہ آتک آئی عمر کساسی
یا کسی غuch سال بیت چہ دیم ء شر فداری و دی یوئیگ ء ات گپ ء ترا ن ء ہشیار سر پدغ و اندگیں
مردے زانگ بوت ات بلے چریشی پیشتر کہ آ گوں من گپ ء ترا ن بکفت منی گندگ ء بے اختیار
زار زار گریوگ ء لگت۔ من دل ء گوئٹہ بلکن دورگ آماجھیں مردے انت چ من ء کجام کئے
لوہیت من حال ء احوال پُست گوشته من چھیں کئے نہ لوٹیں منی سر اخدا ء فضل رحمت انت منی
پیدیں اس خدا تعالیٰ ء خدمت کرتگ ہم ہماہانی کرتگیں چہ رور و گ ء اول۔ گریوگ ء سبب وشی
انت نھیں غم، سرجھیں حال احوال گنگ ء آئی گوشتن انت کہ نوکام ء کہ منی لوگ سری گلر ء نزیک
انت من کشف ء حالت نبی کرم صلی اللہ علیہ وسلم عوربار دیست و ہدیکہ جماعت پہ نماز ء اشتات
تدریس و اجہہ کاساس ء مستر ہرست، باریں محمد اقبال آتکہ کہ نیا تکہ؟ زانگ بوت کہ مجلس ء ہمہ

مند نہ انت ہے خاطر یک بزرگ ۽ راقیاں ۽ کوائ جنگ ۽ رواں دات سا ہے ۽ رند من دیست
کہ یک ورنائے مردے کہ ریشے تراشگ ات غرگ ۽ اپے چک ات گول ۾ باہر زگ ۽ نماز ۽
جماعت ۽ گول کپت ۽ وجہہ راستیں کش ۽ اشتات۔ پیرزادگ گوشیت کہ چریشی ۽ پیشتر من ترا
ندیتگ ات نھیں کہ تینی نام زانگ ات من کشمیر ۽ یک بُر زگ ۽ وجہہ محتم الدین ۽ گورا شتوں ہے
درستیں کسہ بیان گت آئی شے بازستا کت آثارا شے عشقہ انی سبب ۽ زانت ہر چنت ۽ کہ آئی
تراندیتگ۔ ہماروچ ۽ من دل ۽ جزم کت کہ لاہور ۽ روئین گول شادوچار چین۔ گڑاں ایوک ۽
شے گندگ ۽ من چہ کشمیر ۽ سرگپت اوں پندرہ ان آنگ اون تی گندگ ۽ من ۽ پیشا گریوگ ۽
گپت کہ من ۽ وقی کشف ۽ راحگ چیا کہ ہمارو شم کہ شمے من کشف ۽ حالت ۽ دیتگ چہ آئی
ٹالے مود ۽ ہم پر ک نیست ات۔

ہے ماہر اعائشگ ۽ من ۽ ہماندی ۽ بیات آتک کہ آئی حال من وقی نمدی ۽ بندات ۽
دا تگ من سکی ۽ حوالت بوان بوتگ اوں ۽ اروادہ سکی ۽ بے تاہیری ۽ تکانسری ۽ آماج انت کہ من چیا
ہماندی گا رکت نوں من ۽ ہما وظیفہ بیات نہ انت کہ ہے نمدی ۽ بیتگ ات شامت ور لکنے اڑگٹ
۽ یک نہ یک رکے شون بدرا بیات چیا کہ پیرزادگ ۽ گوشگ ات کہ شے بارا من ہر چیزے کہ
دیتگ آتی مات ٿو پت ۽ نکیں دعا یانی آسر انت۔

یک جنوری ۱۹۲۳ءے اقبال ۽ راسر عشرف رست آئی دیر میگلین سگت میر غلام بھیک نیرنگ ۽
ہے ترس ۽ تادرشان کت کنوں تو بلکن ۽ چآ زاتیں مارکھانی شوندات ۽ کارگپت مد کے گڑاں
اقبال ۽ بختہ کت۔

من شمارا شرفداری ۽ حال و ت دیگ لوٹگ بلے ہما جہاں ۽ کہ من ۽ شکر مدد ال ہما جہاں ۽
چو شیں مارکھت چہ مارگ ۽ چھت ۽ بالا انت صد ای لیکھ ۽ نمدی ۽ تارا یان انت ۽ من جیراں ۽
عجب مارگ ۽ اوں کہ مہلوک چو شیں چیز ای قدر ۽ پر چے چو گراں گوہر لیکھیت۔ نوں سرکیت ہما
بیہار کہ آئی مارکھت شمے زرد ۽ مارٹگ گڑاں سو گندپ خدا مذدا وال جلال کہ آئی بیچگ ۽ من ۽ اروادہ
انت ۽ سو گند انت ہما بزرگ ۽ بالاتریں وجہہ (صلی اللہ علیہ وسلم) کہ چہ آئی مہر ۽ من ۽ خدا تعالیٰ ۽

سر ایمان نصیب بوتگ من ع مسلمان عناء پرانت جہاں یچیں زور اکی من ع چ حق ع
گوشتن ع کرتا داشت نہ کنت انشاء اللہ۔

۳۰ مارچ ۱۹۲۳ءِ یمن حمایت الاسلام ع مرادگاه ع اقبال ع و تی نامی کیس پر بند "طلوع
اسلام" نہ کنت ہے پر بند یونانی سراخ کافی سوب کنگ ع درگت نوشہ کرتگ آت پر بند چونی ع پے
انت مسلمانانی روشنائیں آکت ع کلوے

دلیل صحیح روشن ہے ستاروں کی تک تابی
افق سے آفتاب ابھرا ، گیا دور گرائ خوابی

مئی ۱۹۲۳ءِ پیام مشرق چھاپ بوت ہمیشی الی قدر ع اقبال چوش بیان کنت۔

پیام مشرق ع ربدند ع مئی پر چنڈ دیوک جرم حکیم حیات گوئے ع قلبی دپڑانت
..... ہمیشی مول گیشتر ع ہما اخلاقی مہذبی ع علمی حالین ع شودات انت کہ آہنی شریداری گوں
قومی تہہ دلی حیل تہہ باطنی وصف ع انت چریشی ع صد سال پیش ع کہ جرمی ہجروآسان ع انوین
حالات چیزے نہ چیزے ہمگی است اوت بلے حالینی ایش انت کہ جہاں ع قومانی تہہ باطنی بے
تاہیری کہ آہنی ارزشت ع تچک ع راستیں لیکھ ع اپرے سبب ع جست نہ کنیں کہ دوت بے تاہیری ع
آماجیں یک مزنیں روحانی ع زندگانی آشو بے ع پیش ڈاہ انت۔ یورپ ع مرنیں جنگ یک قیامتے
بوتہ کہ آئی کہنیں جہاں ع ربیدگ ع راچہ ہر پہنات ع فنا کر گنگ ع گنوں چہ آشائشی کیں ربیدگ
پر اں زند و فطرت ع جہل بنی ع یک نوکیں آدم ع پر آئی ع دوار جاہ ع نوکیں جہانے اڈنگ بویگ ع
انت کہ ہمیشی یک گیر تکنیں گروشکے مارا حکیم آئن شاکن ع برگسان ع بخشگیں دپڑاں گندگ ع کیت
روآسان ع خاصین جیئے ع اسلامی روآسان ع قرآنی واب ع رند چم پاچ کر گنگ انت بلے روآسان
ع قومانی ع یچوش مارگ کرزیت کہ زندوئی حوالا ع کجام وڑیں آشو بے بیدان کنت تاں ہما وہ ع کہ
آئی جہل بنیں تہہ باطن ع آشو بے بجه محبت ع کجام نوکیں جہانے سہرا کیں دروشم درامہ کنت تاں ہما
وہد ع کہ آئی جون پیشتر ع بنی آدم ع ضمیر ع دروشم میاریت۔

اقبال ع فارسی دپڑاں فکری جہت ع جاوید نامہ ع جمالیاتی لیکھ ع زبور عجم یک گچین
شان مانے مارت انگت ہم پیام مشرق ع ہے کیتنا گون انت کہ فلسوئی فکر ع شعری جمالیات

وئی وئی بالادعے رستگ کیک بوتگ انت ہے دپڑے اقبال چین گوہریں فارسی پر بندگون انت چوش کے تغیر فطرت، نوائے وقت، حیات جاوید، نصل بھار، افکار انجم، سرو د احمد، محاورہ مائیں خداوانسان، جہنائی، شہنم، جوئے آب، نوائے مزدور غدگر، چار بندگوں ستونک ایشانی سربارانت۔

فارسی عدپڑو بھدی آ تک انت تے دوستانی پر دیوکیں زور ع کہ اردو ع دپڑو ہم یا یکنیت بلے ہے زور پر دیگ عقد رع انچوک دیر یوت چیا کہ اقبال وئی اردو پر بندان دوار چارے کنگ ع دا گک داراٹ کے پیشی آ را و بھدنا رست۔ نیت ۱۹۲۲ء سری اردو ع دپڑو بانگ دراء چھاپ ع بار یگ آ تک اقبال ع گلرنی ع ازم کاری نہ ز بالادی ع پوہ بولیگ ع بانگ دراء یک چین شان ع مانے انت یہی سر بند ع سر شیخ عبد القادر بخشہ کنت:

..... خدائی شکرات کے نیت اردو ع لگتا رانی شوکی آنی ہے دیگیں وا گک ع بروست اقبال ع اردو پر بندانی دپڑو چھاپ بوتکہ دو صد نو دو (۲۹۲) تاک دیم انت ع سے بہرائی تھا انت۔ سری بھر ۱۹۰۵ء پر بندانت۔ دوی بھر ۰۵۰۴ء تن ۱۹۰۸ء کی بھر ۱۹۰۸ء بگرتن مروچی اردو پر بندان انت۔ ہے بھر گوں جزم ع گوشت بیت کہ اردو ع تن روچ مردوچی گپتا رانی جو شیں کتابے گنگ ع نہ بیت کہ آئی تل ع خیالانی انسکاس گخ مان بہ بیت ع انسکاس اوست ع معتا یک جاہ بہ بنت۔ پرچے مبات کے یک قرنے ع چاری بھر ۰۷۰۳ء، در بر گ، تجربت نہ سواد ع آ سر غمہ انت۔ ابید ستونکاں بانگ دراء خنگاں خاک سے استفسار، تصویر یور، گورستان شاہی، شکوہ، جواب شکوہ، بزم انجم، شمع اور شاعر، حضور رسالت مآب میں، دعا، والدہ مرحومہ کی یاد میں خضر را گ طلوع اسلام چوشیں نامداریں پر بندانت کے ایشی تل ع گون انت۔ اقبال ع پرچکاں ہم چیزے پر بند بخشہ کر گک انت کہ آ درست ہے دپڑے مان انت۔

خلافت کا نفرنس ع مزینیں سرڈاگار ع مسلمانانی ۱۱ عواہگان ع لہڑ دات آہان ع چوشیں جیئے ع وئی چیج ع آ ورت کے مسلم لیگ ع جون شہر پتمان اندیم بوت ۱۹۲۳ء قائد اعظم محمد علی جناح ع یک کجیں جہذاں آڑا د بزرگ ندے رست انگر پنجاب ع ہم اسلامی سیاست آ شوب ع آ ماجھ ات مسلمانانی تھا شہری ع کلگی ع کشاں پیدا بوت کہ یہی شمع یونیٹ پارٹی پیدا کنایت ۱۹۲۳ء ع چین کاری درگت ع اقبال ع سر ع زور پر دیگ بوت کہ قانون سازیں مجلس ع گچین کاری ع بھر زور یت

بلے آئی نہ کت چیا کہ آئی نزیک تین دوست میاں عبدالعزیز بیرون چر ہے الکہہ ۽ اویت واری ۽ جار پرستگ ات کہ پا اقبال ۽ ہے الکہہ تو جیز کر گ ات اقبال و تی روزی می کاراں و کالت ۽ دست گث ات کر ۱۹۲۶ آٹک ہے سال ۽ مجلس قانون ساز پنجاب ۽ یک رندے پدا جنین کاری بویگ ۽ ات سکتاں پدا زور پر دات اے گشان ۽ میاں عبدالعزیز ۽ ہم گوئٹہ آقبال ۽ دیم پدی می ۽ نہ اوشتیت بلکن آئی مک ۽ کت ہے در گت ۽ اقبال ۽ ہم من ات اویت واری ۽ جار دو دانی روز ۽ چھاپ کنگ بوت چین کاری بوت انت سہرا میں ہبرے کے ایداں اقبال ۽ راسوب رنگی ات کونسل ۽ تھا یونینسٹ پارٹی ۽ راگیشی بوت آئی تو ان ۽ راپ مسلماناں کاربنڈگ ۽ اقبال ۽ یونیٹ پارٹی ۽ ہور بوت بلے وہ دیکہ ہے گل ۽ ناخجار میں دود دستور دیست انت اقبال ۽ ہے گل یہ دات سرآ ٹکلیں مدد تھنا میں باسکے عویم ۽ گوازینت۔ ہے سال ۽ پنجاب ۽ صوبائی مسلم لیگ ۽ کاردار ۽ منصب ۽ رست کراچی ہمیشی مزن سرڈگار مسلماناں سیاست ۽ درگہہ پاچ بوت نوں اقبال ۽ کارگریں سیاست ۽ پہنچ ۽ گام ایر کر گ ات۔

چہ بکالانی نیمگ ۽ شدھی ۽ سکھن ۽ بنائیں عہد ۽ مختزو تی زور ۽ انت کہ چ ہے سبب ۽ گام پگام رکاں ۽ مسلماناں کوش کا تار انت ہے پیاتانی گردار ۽ مسلماناں نیام ۽ ہم شور غشیداری ۽ کارگزار در وشم دیگ بویگ انت غلام بھیک نیرنگ ۽ یک ہنچو شیں گلے ۽ پک کاری ۽ ہشتہ کت تعلماں ۽ تو خدمت پیش کنناں ۽ پتو دات۔

منی تو ۽ اسلام ۽ تبلیغ ۽ کارچہ در تین کاراں دیماڑ انت اگر ہندوستان ۽ پ مسلماناں سیاست ۽ مول عمر ادھنا میں آزادی ۽ زندگانی گھوڈی انت ۽ اسلام ۽ رکھنگ ۽ مول نہ انت ہنچو ش کہ مرد چاں قوم دیتیں گلاني شب ۽ سہرا انت تہ مسلمان و تی مول عمر ادھع سویں نہ بنت۔

چم گند ۽ ایش دوچک ۽ راتیں ٹونک انت بلے اقبال ۽ ہے پروزگیں گوشتن ۽ پاکستان ۽ جنڑ ۽ جھور تل ۽ عمان ات۔

جون ۱۹۲۷ ۽ زبور عجم چھاپ بوت گوں مولانا گرامی ۽ کتاب ۽ پیجارت ۽ کنناں ۽ ہشتہ

کفت:

منی کتاب زبور عجم قوام بوتگ۔ یک دور وچانی تھا کاتب ۽ دست ۽ کمیت ۽ پائزدہ روچاں

رند چھاپ بیت ایشی چار ہر آنت سری بہرنی آدم ۽ گوں خدا ۽ راز و نیاز، دوی بہرنی آدم ۽ خیالات بی آدم ۽ عباروا۔ راپنڈ دوینانی دستوں کع و ڻع سکی ہم ٻرع گلشن راز جدید (محمود ہبستری) عجمتائی پتو، ایشی نام من گلشن راز جدید درچنگ۔ چارنی بہرم ۽ یک دراجیں پر بندے بزال مشنوی که من آئی نام بندگی نامہ شوندرانگ، مشنوی عتبے عرب نامہ انت۔ غلامی کا اثر فون لطیف پر، بزال ساز زیل ۽ مصوری عصر اکرٹنگ۔

۲ جنوری ۱۹۲۹ءِ اقبال چو ڏلی ۽ زرباری ہندوستان عِ تروتاب ۽ سرگپت او داں انہیاں اسلامیہ ۽ نوکیں دروشم ۽ سر حال ۽ دراس ۽ پدا میسور، بگلور ۽ حیدر آباد دکن ۽ گشتاںک داتگ انت جنوری ۽ گذراں لاہور ۽ واڑکت ہے گشتاںک رند ترے ۽ کیں لیش کنگ مسی ۱۹۳۰ءِ
Six Lectures on the Reconstruction of Religious Thought in Islam
بوت انت۔

۱۹۲۹ءِ گوں افغانستان ۽ اقبال ۽ کارپدی سیادی ۽ بندات بوت ۽ جنوری ۱۹۲۹ءِ پچھے سقہ ۽ امیر امان اللہ خان ک افغانستان عِ حاکم ات آڑا چمک ۽ بدر کت کامل ۽ راوی ۾ تجھ ۽ گپت توگیں ملک گس جنگی ۽ آماج بوت نیت جزل نادر خان ۽ پچھے سقہ ۽ پرچنڈ ویگ ۽ جہہ جت اقبال ۽ آڑا چھپ آورتت علامہ عباسیں تہراں آئی مک کت۔

جزل نادر خان ۽ پہ مالی مک ۽ خاطر ۽ اقبال ۽ مزینیں سرڈاگار ۽ مسلمانانی نام ۽ یک دسمبندی ۽ شنگ کت آڑا بکندین تھنچش زانگ بیت ک آ مردی مارا تو اپر جنگا ایانت اے وہ ٻڑا رانی ہزار میل ۽ گلزار میں ٿوکھانی مسلمانانی فرزند ۽ زند ۽ جاواراں ۽ پیہا ردمیا ایانت یک عزت مندیں دروگ آساریں ہمسا ہے ۽ ڏوں ۽ ہندوستان ۽ مسلمانانی سرافرش بیت ک آفغانستان ۽ راچہ زیانی ۽ گوات ۽ چپلا خاں رکھنیں دلاوری جہد ک بوت کفت الم ۽ یک بکفت۔

فالسطین ۽ جہودانی لیش یو ڪیں پچت چوپ ۽ زورا کی ۾ تجھ مان کنگ ۽ خاصیں چیئے ۽ القدس ۽ یک بھرے ۽ آہانی نامکیں چیر جنگ ۽ ناوی تیوگیں ہندوستان ۽ مسلمان گلگ شونی مرا گاہ کنگ ۽ آئنت۔ ۽ تمبر ۱۹۲۹ءِ اقبال ۽ کاشی ۽ پچشیں یک شاہگانیں دیوان ۽ عمر اگاہ ہے بوت اقبال ۽ عوتی تران ۽ چوش گوئندت۔

ہے ہب پہک عزادت کے مسلمانانی ضمیر پڑھن دوستی عہورک انت البت ایش راستے کے وطن ع
مہر عابد مسلمانانی دل ع اسلام ع مہر ع جزہ هم سرجی ع چول جنت ع ایش ہما جزہ انت کے ملت ع
ٹکانسر ع ہنگ بونگ مردمان جم کنت، کم کنت کلیت هم مدام نخوش کنت ..... ۱۹۱۲.....
انگریز ای شہزادتیاں پروتی سیاسی کیں گزر بپارکار ع چھوداں کارپت، صیہونی (برداں جہودانی)
جزر ع را پراہ پہنات کناں پروتی گذر عہدار پک کہ کاربست انت ایچ ہماہاں یکے ع آسرئے دیما
انت جھواد قصی ع میت ع یک کپے عہندی کار بندگ ع جاک جنگ انت آہاں پیات ع آس
ماندا شنگ مسلمان ع آہانی زالیول ع چکان ع چوپیں ع میشان گنگ ع انت ..... نوں برطانیہ ع
حکومت عمال فلسطین ع پول گول ع جاوراں لگھر کنگ ع یک کمیشے دوان دیگ ع رضادائک بلے
من جار پر یک لوٹن کے مسلمانان ع ایش سرایہہ نیست انت۔

نومبر ۱۹۲۹ ع گذی ہنگ ع اقبال علی گڑھ ع شف ع مسلم یونیورسٹی ع الہیات اسلامی ع بابت
سے سرزیاں گشتاںک دات انت۔

۱۱ اگست ۱۹۳۰ ع اقبال ع آریشی پت شیخ نور محمد سیاکلوٹ ع زوال بوت، نات ع زوال
بویگ ع تاریخ اکبرالہ آبادی ع پرستگ آت بلے آریشی پت ع زوال بویگ تاریخ علاقہ اقبال
وت پرست کے آئی قبر ع مرون ع نشک انت

پدر و مرشد اقبال ازیں عام رفت
ماہمه راہرداں منزل ما ملک ابد
ہائف از حضرت حق خواست دو تاریخ رحلی
آمد آواز ”اثر رحمت“ و ”آن غوش لڑ“

۱۳۲۹ ہجری

می ۱۹۳۰ ع تشکیل جدید الہیات اسلامیہ ع روء انگریزی ع شش گشتاںکانی
دپتر چہ لاہور ع چھاپ بوت نوں ہے کتاب عہپت گشتاںک مان انت۔ پتی گشتاںک ”چے
مہذب بوت کنت“، انگلستان ع ارشائلین سوسائٹی دزبندی ع رندرے بیشہ کنگ بونگ
ات ۱۹۳۲ عمال انگلستان ع واگ بونگ ات۔

شہزادتیاں حالینی ۽ تران انگ ۽ دورابند شوند اشتنگ انت ھقین عشق ۽ عقلی په ھامردان
کے ایمان بانصیب بزاں دین ۽ عابدی حالینی چوamar کھناف سد کی بست آ عشق ۽ واجکار انت چوش
کہ حتی ۽ تجربی چیز ان مختلطی ۽ عقلی ولیلانی گزر نہ بیت پواںکہ عشق ۽ واجکار اپنی زردو ۽ سوسائس دلیل
خوب رہاں ۽ بدعل ۽ ما جراع کس دستاںک ۽ گرگ تند انت دوی پہنات ۽ بی آدمی یک مزین پتھے
نو بتانی لوٹ ۽ گزر ۽ روع زندگواز ینگ ۽ فکر کنگ ۽ ناعلاج بیت چوشیں مہلوک الٰہ را ہم دودع
رو ۽ علی ۽ ساسنی مگی ۽ نہ سند ۽ ابیدسر پد بوت نہ کفت آہاں ۽ دین ۽ عجاڑکل ۽ گوں کنگ ۽
المی انت کہ آہانی نفوکی ۽ مازگی مزین بدلی آرگ ۽ سچ بے سیتیں جهدانی جاگ کے حالینی ۽
راہاہانی جند ۽ سند ۽ آرگ شوندارگ په بیت اے کارہماں ھمکھیں شہزادتی انت کہ آ دین ۽ حالینی
۽ جھلاکی ۽ بھیگ ۽ حالینی ۽ جھلاکی ۽ سرجیں زانت ۽ واجہ انت آ عقل ۽ واجہ بیت۔ نوں چوش
کے لوز چو ٿو تی حالینی ۽ ھقین معنا ۽ دور کنزاں انت پواںکہ عقل ۽ را تھنا کیں مازگی تو اے زانگ
بوتگ کہ آ بس تھنا مارکھانی جہاں ۽ چیز اپنی چکاس ۽ حمد ۽ داریت ہر چنت ۽ کہ عقل ٿو تی راستیں
سر پدی ۽ حالینی ۽ شہار ۽ وقت ماں و تی شریداری ۽ شوندات ۽ مزین و سیلہ انت۔ اقبال ۽ نزء
ہے دوئیں را بند کار مرزا نت آئی شاعری عشق ۽ رپک ۽ دیم درائی کنوک انت ۽ گشتاںک عقل ۽
تب ۽ ڈلدار گشتاںکانی دین ۽ سر حال ۽ حالینی ۽ رائی آدمی ڦکر ۽ تجربت ۽ جھانگریں خاصیت ۽
جیں نفوکی ۽ بیگواہ یو کیس عوامل ۽ ھم تب کنگ انت اقبال ۽ خیال ۽ ہے گزر ۽ بندات ۽ راہ
اسلام ۽ ھم دیما تر چار گت آت۔

۱۹۳۰ء سال پاکستان ۽ اقبال دو یمنیاں په یک تاریخی میں حوالہ انت۔ دسمبر ۽ پیست نہہ ۽ روچ
۽ ال آباد ۽ شہر ۽ کل ٻند مسلم لیگ ۽ سالینی مچی عمر اگاہ بوت کہ ہے روچ ۽ قائد اعظم سری گول میز
کانفرنس ۽ بہرزوگ ۽ لندن ۽ شتنگ ات۔ آ ولجہ ۽ سو گھی ۽ روع ۽ ہے دیوان ۽ کماشی اقبال ۽ راکھی
ات، ہمید اال آئی ۽ ھما تاریخ سازیں کماشی گشتاںک دات کہ ال آباد ۽ گشتاںک ۽ نام ۽ نامدار انت
ہے گشتاںک ۽ سری رند ۽ ہندوستان ۽ تھا اسلامی ریاست ۽ یک نشکے شون وارگ بوتگ ات۔
برطانیہ ۽ حکومت ۽ دوی گول میز کانفرنس ۽ اقبال ۽ راہم لوٹگ ات دیم په لندن ۽ روج ۽

آئتمبر ۱۹۳۱ چہ لا ہو رع سرگپت، دوی سہب عدیلی ع سربوت میں عسرعہ نماز اُنی ہزار مردم پر بیادرشات ع جم بونگ انت۔

۱۰ اکتوبر ۱۹۳۱ ع بمبئی ع رست، دیکی روچ ع چہ او داں آپی چھاز ع دیکم پر لندن ع راہ گپت ع ۷۸

تمبر ع لندن ع سربوت ہر چنت ع کہ اقبال دوی گول میر کان فنس ع بہر زورگ ع شنگ انت بلے انگلستان ع آئی علی ع لمبڑا کنی نام تو ار، قدر چ سیاسی کیں نام آوری ع بگو شے پخت درجہ بالا اُت آئی دست گئی دو ہراں بوت انت کان فنس ع بندات ع لہتیں چوشیں گرو شکاں ماں شانت کہ اقبال دل کہت بوت لہتیں نیاداں پر بیدلی بہر گپت انت بلے وہ دیکہ چہ کجام یک آس رے ع دل دیکم بوت تھیٹ ۱۹ نومبر ۱۹۳۱ ع چہ مسلمانیں گل ع جتابوت بلکن چہ ہے کان فنس ع ہم گستابوت نوں لندن ع دارگ ع بھیں جواز تے نہ بونگ مولانا غلام رسول مہروتی ہمراہ کت ۲۲ نومبر ع شب ع روم ع سربوت سے روچ گند مند ع تاریخی کیں حد ع جبیل ع سیل سواد ع گوست انت ہمیداں اقبال ع گوں اٹلی ع حاکم مسویت ع ہم گند مندے کت۔

۲۹ نومبر ع اقبال دیکم پا سکندر یہ ع سرگپت کیم دکبر ع صباہ ع او داں سربوت بندن ع سرا بازیں

مردم پا آئی بیادرشات ع جم بونگ انت ہے روچ ع پیشہ ع ریل ع سوار دیکم پر قاہرہ ع شنگ بیگاہ ع قاہرہ ع سربوت مصر ع لہتیں روچ ماں گ ع اقبال ع تاریخی کیں جاگر ع دو اسیل کت انت چندی دعوتاں ہمیاد بوت جامعہ اہر ع چارگ ع برندھ دکبر ع بیگاہ ع ریل ع نشت دیکم پر بیت المقدس ع رواں بوت۔

۶ دسمبر ع سہب ع بیت المقدس ع آٹک گوں اگلت شرف مندیں باسکاں مفتی عظم فلسطین سید

امین الحسینی ہم پر بیادرشات ع ساڑی بودی دیکتری روچ ع موترا عالم اسلامی ع بھی ع دیوان بنایا بوت اقبال باسکے ع وڑ ع ہمیاد بوت آرنا تاب صدر ع منصب اش دات تن ۱۳ دسمبر ع اقبال در تیں کارگزاری ع شریدار بوجنہوں و اتر کنگی اُت گڑاں ہے روچ ع یک دیوانے ع وقی و اتری ع تران کت۔

۲۸ دسمبر ۱۹۳۱ ع سہب ع بمبئی ع سربوت او داں باز نداشتہ ہے بیگاہ ع ریل ع نشت دیکم پر

لا ہو راہ بونگ بوت۔

فروری ۱۹۳۲ ع جاوید نامہ چھاپ بوت ایشافارسی ع دیوان کامیڈی گوٹگ کرزیت۔

مارچ ۱۹۳۲ء اسلام ریسرچ انسٹی ٹیوٹ اے ایم ہی اے چارکل ۽ اوی اقبال روچ گوازینت بازیں مردمان اقبال ۽ جند، آئی ازم ۽ فکر عرا گشا ڪن دات آنت۔

۲۱ مارچ ۽ لا ہور ۽ اقبال ۽ کماش ۽ کل ھند مسلم کا فرنس ۽ تجھی بوت اقبال ۽ صدارتی گشا ڪن دات کہ ہمیشی درگت ۽ دو می گول میز کا فرنس ۽ احوال اٹکنا یافت ہا نوبت ۽ ارز ڇیکیں سیاسی چست ایر ۽ چشا ڪن دیان ۽ آیکیں آ کبت ۽ گھبودی ہدوکی شونداشت آنت ہے تران پہ ہربابت ۽ ارز ڇیگ انت ایشرا ڈلگ چارکنگ ۽ مز نیں سرڈ گار ۽ اسلامی تاریخ ۽ جمود زانت نہ بتت۔

۲۲ آخ ۽ برطانیہ ۽ حکومت ۽ نیگ ۽ چلن ۽ یکی گول میز کا فرنس ۽ بست بند ڪنگ بوت اے رندی ہم اقبال لوگ بوگت آت۔ آ ۷ اکتوبر ۱۹۳۲ء دیم پ انگستان ۽ را گپت تن ۳۰ سمبر ۽ ہموداں منت بلے اقبال ۽ کا فرنس ۽ تجھیں ہمدی شون داشت چیا کہ ایشی گیشتر سر حال بجا ہی بحث و تران آنت کہ گوں آہاں اقبال ۽ راجھیں تبے نہ بوگت آئی تب ہندوستان ۽ تھا صوبہانی دت واجھی بوت کہ آئی تل ۽ بجا ہی حکومت نام ۽ تجھیں شئے نہ بوت کہ صوبہانی تجھ ۽ سرو سیادی گول لندن ۽ ٹکنیکیں وزیر ہند ۽ آت۔

چانگستان ۽ اقبال فرانس ۽ آ تک ماں پیرس ۽ گول لوٹی ما سیون ۽ ہنری برگسان ۽ چار کپت۔

جنوری ۱۹۳۳ء اوی پچ ہسپانیہ ۽ ٹھیکہ اوداں اقبال گوں روآسان ۽ نامی ٹیکیں شہزادت آ سین پالا کیوں ۽ دچار کپت آئی مہمان بوت ۲۲ جنوری اقبال ۽ میڈرڈ یونیورسٹی ۽ اسپین ۽ فلسفی اسلام ۽ سر حال ۽ گشا ڪن دات ہسپانیہ ۽ دارگ ۽ درگت ۽ آئی ۽ قرطبه، غرناطہ، اشبيلیہ ۽ طیطلہ ۽ سیل سواد کت قرطبه ۾ میت ۽ کہ چدام آئی دل ۽ تجھکیر بوت ۽ میت ۽ اقبال ۽ دل ۽ تل ۽ رادست پر ڪنگ آت ہمیشی ۽ آ سرعت ٿہنا اقبال ۽ بلکن اردو ۽ تجھن پر بند ”مسجد قرطبه“ پیدا ک بوت چھپت صد سالاں ہے میت چه بانگ ۽ نماز ۽ زہر ایمت ایکسیں دراجیں مدد ۽ ۽ رند اقبال سری مردم آت کہ آئی ہے میت ۽ بانگ ڏات ۽ نماز و نت ”اللہ اکبر“ ۽ جاک کہ میت ۽

ارواہ بیت چونیں بختاوری انت کے اللہ عیک بند ہے آنکھ تیوگیں ہپت قرناں سُن عراپوش
غمہ سے میست عرادو بر زندگ کرت۔

اے حرم قرطبه ! عشق سے تیرا وجود
عشق سرپا دوام جس میں نہیں رفت و بود
رگ ہو یا حشت و سنگ، چنگ ہو یا حرف و صوت
مجرہ فن کی ہے خون جگر سے نمود
قطرہ خون جگر سل کو بناتا ہے دل
خون جگر سے صدا سوز و سرور و سرود
تیری فضا دل فروز، میری نوا سینہ سوز
تجھ سے دلوں کا حضور، مجھ سے دلوں کی کشود
عرش معلی سے کم سینہ آدم نہیں
گرچہ کف خاک کی حد ہے پھر کبود
پیکر نوری کہ ہے سجدہ میر تو کیا
اس کو میر نہیں سوز و گداز سجود
کافر ہندی ہوں میں، دیکھ مراد ذوق و شوق
دل میں صلوٰۃ و ذرود، لب پر صلوٰۃ و درود
شووق میری لے میں ہے، شوق میری نے میں ہے
نغمہ اللہ ہو، میرے رگ و پے میں ہے

۲۵ فروری ۱۹۳۳ء اقبال پدالا ہو عربیوت۔

اکتوبر ع گذی دھک ع اقبال افغانستان ع ثبت۔ نادر شاہ و تی ملک ع واگنگ زانگ ع را
شہزادیگ لوٹ۔ ہے بابت ع دو دانی رژن ع یک گروہ کے تیار کنگ ع آئی اقبال، راس مسعود ع
سید سلیمان ندوی ع را پہ شور غاصلاج لوٹگ آت۔ گوں نادر شاہ ع گند نند یوان بوت انت۔ چ

چندی نامی کیں مردمان چا جخناں پیار رشتات بوت انت، مزئیں، فلات، غلوتی، قندھار گھنٹین
و گک الکھاں سیل سوا دکت مغل با دشہ ظہیر الدین بابر، حکیم نانی، سلطان محمود غزنوی غا احمد شاہ ابدالی
ع گنبدال پا تھو ون ۲۷ نومبر ع چہ قندھار ع سر گپت انت ۶ نومبر ع شب ع لا ہور ع سر بوت انت
افغانستان ع ہے سوا دہ بخت ع کہ گونڈ بوتہ بلے اقبال ع را گوں ہے گنڈ میں غا ایشی مہلوک چوشیں
و شیں سرو سیادی انت کہ ہے لہتیں روچ سیاست ع تل ع ہم جوڑتی تجڑتے بوت انت کہ آئی فارسی
مثنوی ع مسافر ع در وشم گپت ہے مثنوی قولے سید سلیمان مذوی ع خیر ع سرحد کابل ع غز میں
وقندھار ع پن ۷ زورو کیں ندار ہاں غہدیر وال اقبال شاعر ع ارس انت غ بابر سلطان محمود، حکیم نانی
غ احمد شاہ ابدالی ع بیتو اریں بدر ہانی زبان ع جست پتو انت ایشی بندات چنادر شاہ شہید ع بندات غ
محمد ظاہر شاہ ع اوہ گانی آسر ع انت۔

۲۴ دسمبر ۱۹۳۳ء پنجاب یونیورسٹی ع اقبال ع راڈی لٹ شر فداریں سند بختات۔

مزئیں سرڈ گار ع مسلمانانی سیاسی کیں مگل سکیں بہر ہانگ غناوٹی ع تھا کپوک بو تک انت ہر
کیے ع دپ ع وقی وقی زیبل بو تک انت مسلمانانی تویی آ بکت ع ہبیر کلیسر ع بے خیال غڈ لگ
چار کر تک ات قائد عظم دل گھٹت غ دل ایکیم بوت دیم پہ لندن شت ہے در تیں جا ورال ع گندگ
غڑ ڈلگ تھنا اقبال سر آ ٹنگ ات بلے قدرت ع را مسلمانانی غہودی منظور ات اقبال غ دک دل
پہ کانی زور پر دیگ ع قائد عظم ع ہندوستان ع واتر کت غ ۲۷ مارچ ۱۹۳۳ء مسلم لیگ ع صدر بوت
کہ لیگ ع مرد گیں جون ع ارواہ ع امانت غ مزئیں سرڈ گار ع مسلمانانی روچ ع واتری بنا بوت۔

جنوری ۱۹۳۵ء اردو ع دوی دپ تربال جبریل چھاپ بوت۔

۲۵ مئی ۱۹۳۶ء ولیجہ قائد عظم رحمة اللہ علیہ اقبال ع ٹنگ ع "جو دید منزل" ع آ تک آئی
اقبال ع را مسلم لیگ ع بخاہی پار لیماں بورڈ ع باسک بو دیگ ع سکیں دات کہ وقی سکیں نادر ای ع ہم
اقبال ع پشاہ کا قبول کت۔

۲۶ ایکی ع اقبال دو بر پنجاب مسلم لیگ ع کماش ع منصب گپت۔

جولائی ۱۹۳۶ء ضرب کلیم چھاپ بوت کہ اقبال ع ہے کتاب ع را ایشیں عہد ع

”جنگ عجار“ عنام پر کرت ہے کتاب شش بہرۂ انت۔ اسلام ۽ مسلمان، والگ غھیل کاری، زالبول، لبرائک غنچکند عازم، روآسان ع سیاسیات غ محرب گل افغان ع گپتار، اگه ہبیر گوئڻ گریگ گوئگ ہے بیت ته بال جبریل اقبال ع شاعری فکر ۾ مارکشت ع معراج انت غ ضرب کلیم آئی شاعری فکر ۽ کمال ع آسر۔

نومبر ۱۹۳۶ء فارسی مثنوی پس چہ باید کرد اے اقوام شرق گون مسافر ع کتابی دروشم گپت اقبال ع دراہی روحچ روزینی جمل کپان ات دارودرمان ہر چوں کروں کت بلے انچکا ہم دراہی نہ رست والگ غ بیشته گنگ پہک غ بند گنگ بوگ ات بس یکیں ہدوکی تازگ ات کہ ہر چوں کہ بہ بیت حج یکنیں عمر رسول صلی اللہ علیہ وسلم ع روپه غ زیارت غ یکنیں سید راس مسعود عنام عوٰتی یک ندی نے ع کہ ۱۵ جنوری ۱۹۳۷ء غ بیشته کرتگ ات گوشیت:
انش اللہ او میت..... کہ آئیکیں سال ع حج ہم کنیں ہندو بار بر سالت ع ہم حاضری دیکنیں غ چہ اوداں چو شیں میکی نے کارین کہ ہندوستان ع مسلمان یات کفت۔

ہے میکی چے ات؟ ارمغان حجاز ک اقبال ع زوال بیوگ رن نومبر ۱۹۳۸ء چھاپ
بوت۔

اقبال ع جانسلامتی روح پر روح جمل کپان ات تہر تہریں نادر اہیاں چی کر تگ ات سلامی ع او میت کتر بوان ات بلے ہمیشی ہمیگ ع روح روحیں یسیں چست ایر بوان اتنیت مدام ع پیا بیگاہ ع محل جم بوت ات۔ مردم کا تک انت گوں آہاں تہر تہریں سر حالاں گپ غ تراں گوں پیلویں حاضریں مازگاں بوان بوگ ندیانی پتو ہم بیشته کنا یکنیت انت تھنا آئی غ جمیں محل ع شرعاً آنکن ہم مدام ع وڑع ات کے عدل پر کہی شون داشت گوں آئی گوشت۔

نشانِ مردِ مومن با تو گویم
چو مرگ آید تسم بِر لب اوست

۲۰ اپریل ع شب چہ بدی آنکیو بوت چودھری محمد حسین ع شهر ع مزن منیں ڈاکسراں ع جم کست سر جمیں چار پچار ع رند آہانی مارکشت ایش ات کہ شب گوں خیر سلامتی ع گزیت ته چ سہب غ نوکیں دارودرمان کنگ بنا کنیں۔ کمیں دیر ع واب کپت کہ کوپاں سکیں دردے چست

بوت دا ب سر نیا تک واب گچو کیس در مان دیگ ۽ جہدے کت بلے نہ منته کمن بیساری ۽ حالت
عمرگ نہ لوئین۔ انگت شپ ۽ پاس آست ات که حالے چھال ۽ شت۔ سہب ۽ باگ اشنگ
بوت ته په حال ۽ گندگدار نشکلیں بیل ۽ بر اہنگاں مارت که شپ گوست۔ درست زیکیں میت ۽ په
نمزا ۽ شت انت بس یکے دی یکیں ساہ ندر کنوکیں خدمت کنوک علی بخش په خیالداری ۽ نندوک بوته
ناگت ۽ دستے دل ۽ سرا ایر کنان ۽ گوشتے ایداں سکیں در دے چشت بیت انگت علی بخش آزاد
ابازاں گچک ہے فکر ۽ ات که چے بکفت اقبال ۽ اللہ گوشت ۽ آئی سریک دیے کپت پیلوں خلق
غچاروہ منت ۽ سہب ۽ باگانی سا گہ ۽ ہے مردم عمرگ ۽ پہل گوازیت کہ آ خدا ۽ ترس ۽ بُت ۽
عشق رسول ۽ نمونہ ات۔ انا اللہ و انا الیه راجعون۔

اقبال ۽ زوال بونیگ ۽ حال دم دستی تیوگیں شہر ۽ تالاں بوت۔ حالناکاں آئی زند
گروٹک چھاپ کت دپڑ، عدالت، بازار ۽ مسلمانانی ہروڑیں گل بند بوت انت شہر ۽ تہار نڈع
ہروڑیں چشت ایر او شتات انت ٻچو شن گندگ ۽ کاتک کہ لا ہور ۽ درتیں مہلوک ۽ ”جاوید
منزل“، ۽ دیم کرتگ وتنی نیکو کاریں وا جکار ۽ گذی دیدار ۽ تن پیگاہ ۽ مہلوک ۽ ارسانی نو داں
گھورت۔

بیگا ۽ ڀنچ بھیر شہادت ۽ کیمہ ۽ گرندیں گواہک ۽ میت چشت کنگ بوت پنجاہ شت ہزار مردم
پکو گپ دیگ جم بوتگ انت پر سیگانی ہے مرنیں چھ ۽ دیندار، دینیادار، مستونمند، خوار غنیز مند
عالیٰ نادا نڈگ پیر غور ناد رست گون بوتگ انت یک تھانا میں مسلمانے نہ، بلکن ہر دین ۽ مہذب
۽ منوکیں مردم گون انتہت ہشت بھج با دشائی میت غنیل ۽ جنازہ ۽ نماز واگ بوت پا کم دہ بھج
نوبت ۽ ہے پھر غناز ۽ راحا کاں ہوار کت۔

علامہ اقبال ۽ ہدیرہ ۽ یک پہناتے ۽ شاہی مسجد ۽ دوی ڦیگ ۽ کمیں گستاخی ۽ لاهور ۽ شاہی
کلات گوں یک دینی شان مان ۽ شان ڳ جہا ٺکریں شان ۽ شرپ ۽ خدا ۽ شان کہ اقبال تن ہروہ دء^ا
زندگ ات دینیان ۽ ہمیشانی قدر رشوف ۽ ڙتبدات ۽ گزندگو ازیت مرگ ۽ رند ہدیر ہے ہم ٻچو شنیں
رست کہ آئی گندگ ۽ دین ۽ دنیا ۽ شر دروریں سگ چھانی دیما کیت۔

کتابیات

آزاد گن ناتھ، محمد اقبال - ایک ادبی سوانح حیات، نئی دہلی؛ ماڈرن پبلشنگ
ہاؤس، 1983ء

احمد دین، اقبال، مرتب: شفق خواجہ کراچی؛ انجمن ترقی اردو پاکستان، 1979ء
ائز قاضی احمد میاں، اقبالیات کا تنقیدی جائزہ، کراچی اقبال اکادمی، 1965ء
اقبال، سر علام محمد اقبال، پیام شاد، مرتب: محمد عبداللہ قرقشی لاہور: بزم اقبال، 1992ء
اقبال نامہ، جلد اول، مرتب: شیخ عطاء محمد، لاہور: شیخ محمد اشرف، 1944ء
اقبال نامہ، (جلد دوم) مرتب: شیخ عطاء محمد، لاہور: شیخ محمد اشرف، 1951ء
انوار اقبال، مرتب: بشیر احمد ذار، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان، 1977ء
باقیات اقبال، مرتبین: سید عبدالواحد، محمد عبداللہ قرقشی لاہور: آئینہ ادب 1966ء
علم الاقتصاد، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان 1977ء
کلیيات اقبال، فارسی لاہور: اقبال اکادمی پاکستان 1990ء
کلیيات مکاتیب اقبال (جلد اول، دوئم، سوم) مرتب: سید مظفر حسین برنسی، دہلی
اردو اکادمی 1989ء

گفتار اقبال، مرتب: محمد رفیق افضل، لاہور: ادارہ تحقیقات پاکستان، 1977ء
مقالات اقبال، مرتب: سید عبدالواحد مختیّر، لاہور: آئینہ ادب، 1988ء
جاوید اقبال، زندہ رو، لاہور: شیخ غلام علی، 1998ء
درانی سعید اختر، اقبال یورپ میں، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان، 1985ء
صدیقی افتخار احمد، عروج اقبال، لاہور: بزم اقبال، 1987ء
صلاح الدین احمد، مولانا، تصورات اقبال، مرتب: معززالدین احمد علی گڑھ ایجوکیشن بک
ہاؤس، 1974ء
صوفی خالد نذری، اقبال درون خانہ، لاہور: بزم اقبال 1971ء

- عبدالحکیم خلیفہ، فکرِ اقبال، لاہور: بزمِ اقبال 1988ء
- عزیز احمد، اقبال نئی تشکیل، لاہور: گلوب پبلشرز 1968ء
- فاروقی محمد حمزہ، حیاتِ اقبال کے چند مخفی گوشے، لاہور: رادارِ تحقیقات پاکستان، 1988ء
- فروغِ احمد، تفہیمِ اقبال، کراچی: اردو اکیڈمی، سندھ، 1985ء
- نقیر سید وحید الدین، روز گار فقیر، (جلد دوئم) کراچی: لائی آرٹ پرنس، 1944ء
- گیان چند ڈاکٹر، ابتدائی کلامِ اقبال بہ ترتیبِ مسہ و سال، حیدر آباد دکن: اردو رسیرچ سٹرپر، 1988ء
- محمد علی شیخ، نظریات و افکارِ اقبال، اسلام آباد: مشکل بک فاؤنڈیشن، 1983ء
- محمنور، ایقانِ اقبال، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان، 1988ء
- برہان اقبال، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان 1982ء
- میزان اقبال، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان 1982ء
- میش اکبر آبادی، نقدِ اقبال، لاہور: آئینہ اقبال 1970ء
- ندوی عبد السلام، اقبال کامل، راولپنڈی: کامران پبلیکیشن، 1988ء
- ندوی ابو الحسن علی، ہوشِ اقبال، مترجم شمس تبریز خان کراچی: مجلس نشریات اسلام آباد 1973ء
- نذر یتیازی سید، اقبال کے حضور، کراچی: اقبال اکادمی پاکستان 1971ء
- دانائی راز، لاہور: اقبال اکادمی پاکستان، 1988ء
- ہاشمی ڈاکٹر رفیع الدین، تصنیفِ اقبال کا تحقیقی و توضیحی مطالعہ، لاہور اقبال اکادمی پاکستان، 1984ء
- یوسف حسین خاں، ڈاکٹر روح اقبال، لاہور: آئینہ ادب، 1965ء

Dar, B.A.

Study of Iqbal's Philosophy, Lahore: Sh. Ghulam Ali, 1971

Letters of Iqbal, Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 1978

Letters and Writings of Iqbal, Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 1981

Hafeez Malik (comp.)

Iqbal: Poet Philosopher of Pakistan, New York: Columbia University Press, 1971

Iqbal, Sir Muhammad

- Development of Metaphysics in Persia*, Lahore: Bazm-e-Iqbal, 1964
The Reconstruction of Religious Thought in Islam, Lahore:
Iqbal Academy Pakistan, 1989.
- Masud ul Hasan
Life of Iqbal, Lahore: Ferozsons Ltd, 1978
- Munawwar, Muhammad
Iqbal and Quranic Wisdom, Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 1985
- Schimmel, Annemarie
Gabriel's Wing, Lahore: Iqbal Academy Pakistan, 1989.
- Shahin, Rahim Bukhsh (comp.)
Mementos of Iqbal, Lahore: All Pakistan Education Congress, 1975
- Sharif Al Mujahid
The Poet of the East: The Story of Muhammad Iqbal, Karachi: Oxford University Press, 1961

ضمیمے

ویکھتی تاکدیماں علامہ اقبال ۽ زندگی نامی اپنے شاعری پیچارے پڑھیگ آئی درستیں کتابیں لکھ
شوندارگ بیت۔ علامہ اقبال ۽ سرجنیں واگن دربرگ ھے بنی کئیں معلومداری سیت منڈھ لکھ کارجنت۔

ضمیمہ: اقبال ۽ زند ۽ سر گوست

ء 1877

سیالکوٹ ۽ اقبال ۽ ودی بوئیگ۔ ☆ 9 نومبر

ء 1891

اس کاچ مشن ہائی اسکول سیالکوٹ ہشتمی ۽ چکاس ۽ سوب۔ ☆

ء 1892

جو انیں پہنے ۽ شاعری ۽ بندات۔ ☆

ء 1893

اس کاچ مشن ہائی اسکول سیالکوٹ ہائی ۽ چکاس ۽ سوب۔ ☆

ء 1895

چ سکاچ مشن کالج سیالکوٹ ۽ دوازدھی درجہ ۽ چکاس ۽ سوب۔ ☆

ء 1898

چ گورنمنٹ کالج لاہور ۽ درجہ ایک اے ۽ چکاس ۽ سوب رنگ۔ ☆

ء 1899

چ گورنمنٹ کالج لاہور ۽ ایک اے فلسفی ۽ چکاس ۽ تکمیلی درجہ ۽ سوب۔ ☆

ء 1900

یونیورسٹی اوپریشن کالج ۽ میکارڈ تحریک ریٹرینیگ۔ ☆

ء 1901

انجمن حمایت الاسلام لاہور ۽ سالینی میڑھ ۽ سری گشتن تاکدیم پر بند ☆

اگلناشت۔

اسلامیہ کالج لاہور ۽ پیش ماہ ۽ انگریزی ۽ استاد بوئیگ۔ ☆

ء 1902

گورنمنٹ کالج لاہور ۽ پیش ماہ ۽ انگریزی ۽ استاد بوئیگ۔ ☆

ء 1903

گورنمنٹ کالج لاہور ۽ فلسفی عنایت پروفسر منصب ۽ رنگ۔ ☆

ء 1905

پچھیں واگن دربرگ ۽ دیکپ پورپ ۽ سرگرنیگ۔ ☆

ء 1907	چې کېبرج ئەپى اے ۋەندىر سىگ، ميونخ يۈنورىشى (جرمنى) ئەپى اتىچى ذى ئۇ ڈېگرى رىسگ -	☆
ء 1908	22 جۇرى ئۇ ڈاڑى كېش پىلەك انسەرخان ئەنام ھەندى ئەچ گۈزىنىڭ كەنلە ھۆرە منصب ئەچ نۇكىرى ئەرسەت كەنگ - چەلەنزر ان اندىن ئەپەزىزلى ئەندىر سىگ - چې يۈرۈپ ئەلا ھۆرە واترى -	☆ ☆
ء 1910	27 جۇلائى چەلەنزر (جاویدا قبائل ھەمات) سەردار ئېگەم ھارۇش بوت بىلە با ئۇرۇتى لىگ 1913ء آورت -	☆ ☆
ء 1911	اپريل ئۇ اخجىن حايىت اسلام ھەسا لەنى مىزىھ ئې بىند "شخوه" اشكالنا يەيت على گۈزى يۈنورىشى، ئەڭلىرى ئەندى - The Muslim Community	☆
ء 1932	لەندن ئەسکىي گول مىزىكا ئەنۋەن ئەبەرگىنگ -	☆
ء 1933	چۇرى ئۇ پىرىس ئەنامى يېلى فلسفە گول بىرگىسان ئەچارىكىگ - ھېپانىيە تەتاب قەطىمەت ئەزىارت - افغانستان ھەبا داشە ئەلوڭ ئەفغانستان ئەزىارت - چنجاب يۈنورىشى ئەذى ئىيەت ئەشرەدار ئەسەن بېختىت -	☆ ☆ ☆ ☆
ء 1934	10 جۇرى ئۇ كىمائىن عىيە ھەدەنچىسىدى ورگ ئەتكىت بەندىرۇت دەھىن نادىلەن ئەتا بىرت -	☆
ء 1935	چېرىشلى ئەلەن ئەچنلى رەنداش بچوپاڭ ئەرۇوگ - وئى جەندىغۇلىن باداگىر "جاویدا مەزىل" ئەجىهە مەندى - لوڭ باڭ (جاویدا قبائل ھەمات) زەوال يۈنگىك - سرەندىش رەيف عېنە جاویدا قبائل ھەۋا ھەمراھ بۇڭىڭ -	☆ ☆ ☆ ☆
ء 1936	23 مئى پىنجاب مسلەم لىگ ھەدرە منصب رىسگ -	☆
ء 1938	29 جون ئەپەزىزلى ئەندى 14 مەنۇت ئەماں جاویدا مەزىل وئى ھەتسىن واجب ھەدرە گاھ ئۇ سر بۇرت -	☆

ضیغم 2: اقبال، شعری دپٹر

(اے باردا تھا مری چھاپ بونگ کس عہد مال دا گئ آنت)

شاعری:

فارسی:

۱915ء	☆ اسرار خودی
۱918ء	☆ زموز بی خودی
۱923ء	☆ پیام مشرق
۱927ء	☆ تربور عجم
۱932ء	☆ جاوید نامہ
۱934ء	☆ مسافر
☆ ہفتھوی پس چہ بائند کرد اے اقوام مشرق ۱936ء	

اردو:

۱924ء	☆ بانگِ درا
۱934ء	☆ بیالِ جبریل
۱936ء	☆ ضربِ کلیم

فارسی + اردو

۱937ء: ☆ لار مغانِ حجاز

روائیک:

اردو:

لاہور 1904ء	☆ علم اقتصاد
لاہور 1963ء	☆ مقلاں اقبال (رویند سید عبدالواحد میخنی)
تصدیق حسین تاج عرب و بندر کرگیل و پتھر "مظاہم اقبال" (حیدر آباد کن 1943ء)	
عتل ۲۰۰۷ء اردو ترانے بیشناک ہے دپڑ عمان آنت۔	

﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	روز بند محرر فتن فضل
﴿جَعْلَهُ آبادِ کُن، ۱۹۴۲﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ رو زندگی الدین قادری زور
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ رو زندگانہ اللہ عطا اللہ
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ رو زندگانہ اللہ عطا اللہ
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ نمایزی مخدیہ امرزی محمد نیاز الدین خان ؓ ظلم و نفع ۱۹۵۴ء
﴿کراچی، ۱۹۵۷﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ نیشنٹنک رو زندگی نیازی،
﴿کراچی، ۱۹۶۷﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ اقبال دین بیشیر احمد دار
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ گرامی عن امام عودہ زندگانی عبد اللہ قریشی لاهور ۱۹۶۹ء
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ رو زندگی الدین ہاشمی لاهور ۱۹۷۶ء
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ لوگ باکنگ گرامی عن امام عودہ زندگانی اللہ ہاشمی فیصل آباد ۱۹۷۸ء
﴿کراچی ۱۹۸۳﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ رو زندگانی فرید اخوند وکیت
﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾	﴿لَا هُوَ إِلَّا قَبِيلٌ﴾ اقبال نبیشانہ رو زندگی النساء لاهور ۱۹۹۳ء

انگریزی:

﴿لندن ۱۹۰۸ء﴾	<i>The Development of Metaphysics in Persia.</i>	*
﴿لندن ۱۹۳۴ء﴾	<i>The Reconstruction of Religious Thought in Islam</i>	*
(پڑھات پر مشتمل پہلا یہ شش لاهور سے ۱۹۳۰ء میں چھپا تھا)		
Thoughts and Reflections of Iqbal	مرتب: ایس اے واحد - لاهور ۱۹۶۴ء	*
Stray Reflections	مرتب: جاوید اقبال لاهور ۱۹۶۱ء	*
Speeches Writings and Statements of Iqbal	مرتب: طفیل احمد شیر وابی لاهور۔	*
(اقبال اے انگریزی عنہ مارستیں بہشتاں کم گھشتاں کم کا حق دیتھر دیتھر ای دیوشمع چھاپ یوان بوئک ۱۹۷۷ء)		
اُنت ہے جیس دیپر غمِ اگلگے بوئک اُنت)		
* رو زندگانہ اللہ عطا اللہ لاهور ۱۹۷۸ء	<i>Letters of Iqbal</i>	